

विपद् जोखिम
न्यूनीकरणसम्बन्धी
शब्दावली

Terminology on
DISASTER RISK REDUCTION

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय

भदौ २०७२

UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction

English edition Published in 2010 by the United Nations International Strategy
for Disaster Reduction (UNISDR) Geneva, Switzerland

Nepali Edition developed and published by
Government of Nepal, Ministry of Home Affairs

भूमिका

नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालयद्वारा प्रस्तुत यस प्रकाशनमा राष्ट्रसंघीय निकाय International Strategy for Disaster Reduction द्वारा तयार पारिएका विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी शब्दावली २००९ मा समाविष्ट शब्दहरूको नेपाली रूपान्तर संग्रहित छन् । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका क्षेत्रमा प्रचलित समसामयिक अवधारणा र नवीन अभ्यासहरूमा प्रयुक्त हुने शब्दहरूलाई यसमा समावेश गरिएको छ । यस क्रममा सामान्य शब्दकोशमा नभेटिने र त्यति व्यापक प्रयोगमा नआइसकेका तर विपद् न्यूनीकरणका क्षेत्रमा अत्यन्त सान्दर्भिक हुन पुगेका नवीन अवधारणाहरूलाई “*” चिन्हले जनाउँदै विशेष उल्लेखका साथ समावेश गरिएको छ । यस शब्दावलीको नेपाली संस्करणको प्रमुख उद्देश्य विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी विश्वव्यापी रूपमा प्रयुक्त हुने शब्दावली तथा अवधारणालाई स्पष्ट व्याख्यान एवं सहयोगी दृष्टान्त मार्फत् नेपाली पाठकहरूको पहुँच र सहज बुझाइको दायरामा पुऱ्याउनु रहेको छ । साथै, विपद् जोखिम न्यूनीकरणका सन्दर्भमा विश्वका विभिन्न मुलुकमा हुने अन्तरदेशीय र अन्तराष्ट्रियस्तरका वार्ता एवं ज्ञानको आदानप्रदानमा आम नेपाली समुदायहरू परिचित एवं सहभागी हुन सकून् भन्ने समेत यसको उद्देश्य हो । विपद् न्यूनीकरणका सैद्धान्तिक एवं व्यावहारिक पक्षलाई आधारभूत रूपमा सही ढंगले पहिचान र सम्बोधन गर्ने दिशामा यस प्रकाशनले उल्लेख्य सहयोग पुऱ्याओस् र नेपालीहरूले कुशल विपद् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सक्षमता एवं उत्थानशीलतालाई अनवरत रूपमा बढाउँदै लैजान सकून् भन्ने अपेक्षा समेत गरिएको छ ।

यो प्रकाशन तयार गर्ने क्रममा वि.सं. २०६४ माघमा नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालयको नेतृत्व र एक्सन एड नेपालको सहयोगमा भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाजद्वारा आयोजित कार्यशालामा तथा वि.सं. २०६९ असारमा गृह मन्त्रालयको नेतृत्वमा राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम अन्तर्गत वृहत विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रम र अमेरिकी सहायता नियोगको सहयोगमा भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपालद्वारा आयोजित कार्यशालामा सहभागी विद्वतवर्गको योगदान अत्यन्त प्रभावकारी एवं उर्जाशील रहेको छ, त्यसका लागि संलग्न सम्पूर्ण व्यक्तित्वहरू र निकायहरूमा आभार प्रकट गर्दछौं । उक्त कार्यशाला तथा विभिन्न समयमा प्राप्त अन्य सुझावहरूमा आधारित रहेर गठन गरिएको भाषा र कला क्षेत्रका व्यक्तित्वहरू प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम, प्रा.डा. माधव प्रसाद पोखरेल, शरदचन्द्र वस्ती, बलराम अधिकारी र गोविन्द सिंह डंगोल सम्मिलित विज्ञ समूहले गरेको

विस्तृत र गहन पुनरावलोकनबाट नै यो प्रकाशन सम्भव भएको हो । विज्ञ समूहको परिश्रम र विद्वत-सत्कार्यको हामी प्रशंसा र उच्च सम्मान गर्दछौं । यस शब्दकोषलाई अन्तिम स्वरूप प्रदान गर्ने कार्यका लागि गृह मन्त्रालयका सह-सचिव लक्ष्मीप्रसाद ढकाल र उप-सचिव प्रदीपकुमार कोइराला, राष्ट्रसंघीय वृहत विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रमका कृष्णराज काफ्ले तथा यस प्रकाशनको सम्पादन संयोजनका लागि भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपालका डा. आमोदमणि दीक्षितको नेतृत्वमा सूर्यनारायण श्रेष्ठ, निभा उप्रेती र खड्ग सेन ओली एवं चित्र तथा सज्जाका लागि चन्दन ध्वज रानामगर विशेष धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

यस शब्दकोषमा समाविष्ट विषयवस्तुका बारेमा सम्पूर्ण आदरणीय विज्ञ, पाठक एवं प्रयोक्ताहरूको राय सुझावको अपेक्षा गर्दछु ।

रामेश्वर दंगाल

सह-सचिव, विपद् व्यवस्थापन महाशाखा, गृह मन्त्रालय

२०७२ वैशाख

अनुक्रमणिका

भूमिका	१
अनुक्रमणिका	३
Acceptable Risk - स्वीकार्य जोखिम	६
Adaptation - अनुकूलन	८
Biological Hazard - जैविक प्रकोप	१०
Building Code - भवन निर्माण संहिता	१२
Capacity - क्षमता	१३
Capacity Development - क्षमता विकास	१५
Climate Change – जलवायु परिवर्तन	१७
Contingency Planning – भैपरि योजना	१९
Coping Capacity - सामना क्षमता	२१
Corrective Disaster Risk Management* - सुधारात्मक विपद् जोखिम व्यवस्थापन	२३
Critical Facilities - अत्यावश्यक सुविधाहरू	२५
Disaster - विपद्	२७
Disaster Risk - विपद् जोखिम	२९
Disaster Risk Management - विपद् जोखिम व्यवस्थापन	३१
Disaster Risk Reduction - विपद् जोखिम न्यूनीकरण	३३
Disaster Risk Reduction Plan* - विपद् जोखिम न्यूनीकरण योजना	३५
Early Warning System - पूर्वचेतावनी प्रणाली	३७
Ecosystem Services – पारिस्थितिक प्रणालीजन्य लाभ	३९
El Niño-Southern Oscillation phenomenon (ENSO) - एल निनो-दक्षिणी समुद्री परिघटना	४१
Emergency Management - आपत्कालीन व्यवस्थापन	४३
Emergency Services - आपत्कालीन सेवाहरू	४५
Environmental Degradation - वातावरणीय ह्रास	४७
Environmental Impact Assessment - वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन	४९

Exposure - सम्मुखता.....	५१
Extensive risk* - व्यापक जोखिम.....	५२
Forecast - पूर्वानुमान.....	५४
Geological Hazard - भौगर्भिक प्रकोप.....	५५
Greenhouse gases - हरितगृह ग्यँसहरू.....	५७
Hazard - प्रकोप.....	५८
Hydrometeorological Hazard – जल तथा मौसम सम्बद्ध प्रकोप.....	६०
Intensive Risk* - सघन जोखिम.....	६२
Land-use Planning - भू-उपयोग योजना.....	६४
Mitigation - अल्पीकरण.....	६६
National Platform for Disaster Risk Reduction - विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय मञ्च:.....	६८
Natural Hazards - प्राकृतिक प्रकोप.....	७०
Preparedness - पूर्वतयारी.....	७२
Prevention - निवारण.....	७४
Prospective Disaster Risk Management* - सम्भाव्य विपद् जोखिम व्यवस्थापन.....	७६
Public Awareness - जनचेतना, जनसचेतना.....	७७
Recovery - पुनर्लाभ.....	७९
Residual Risk - अवशिष्ट जोखिम.....	८१
Resilience - उत्थानशीलता.....	८२
Response - प्रतिकार्य.....	८४
Retrofitting - प्रवलीकरण.....	८६
Risk - जोखिम.....	८८
Risk Assessment - जोखिम निर्धारण.....	९०
Risk Management - जोखिम व्यवस्थापन.....	९२
Risk Transfer - जोखिम हस्तान्तरण.....	९४
Socio-natural Hazard* - सामाजिक-प्राकृतिक प्रकोप.....	९६

Structural and non-structural Measures - संरचनात्मक तथा गैर-संरचनात्मक उपायहरू.....	९८
Sustainable Development - दिगो विकास.....	१००
Technological Hazard - प्रविधिगत प्रकोप.....	१०२
Vulnerability - संकटासन्नता.....	१०४

Acceptable Risk - स्वीकार्य जोखिम

The level of potential losses that a society or community considers acceptable given existing social, economic, political, cultural, technical and environmental conditions.

विद्यमान सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, सांस्कृतिक, प्राविधिक तथा वातावरणीय अवस्थालाई विचार गरी सम्वन्धित समाज वा समुदायले थेग्न सक्ने भनी ठहर गरिएको संभावित क्षतिको स्तर ।

Comment: In engineering terms, acceptable risk is also used to assess and define the structural and non-structural measures that are needed in order to reduce possible harm to people, property, services and systems to a chosen tolerated level, according to codes or “accepted practice” which are based on known probabilities of hazards and other factors.

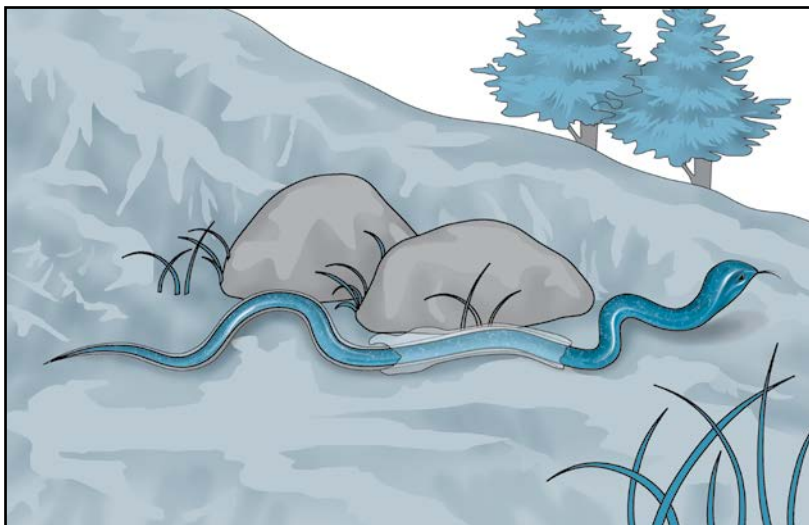
टिप्पणी: इन्जिनियरिङ्ग क्षेत्रमा स्वीकार्य जोखिमको प्रयोग संरचनात्मक र गैरसंरचनात्मक उपायहरूको पहिचान र व्याख्याका लागि पनि गरिन्छ ।

प्रकोप वा अन्य घटनाका संभ्यव्यताका दृष्टिले मानवजीवन, धनमाल, सेवा सुविधाहरू एवं प्रणालीहरूमा हुन सक्ने सम्भावित हानी-नोक्सानी कम पारेर सामान्यतः सहन सक्ने स्तरमा ल्याउन यस्ता उपाहरूको आवश्यकता पर्दछ ।

Adaptation - अनुकूलन

The adjustment in natural or human systems in response to actual or expected climatic stimuli or their effects, which moderates harm or exploits beneficial opportunities.

वास्तविक वा अपेक्षित जलवायु अदलबदल वा त्यसको प्रत्यक्ष प्रभावका कारण प्राकृतिक वा मानव प्रणालीमा हुने समायोजन । यस्तो अदलबदल या समायोजनले हानी नोक्सानी कम गर्न र प्राप्त अवसरहरूलाई आफ्नो हितमा प्रयोग गर्न मद्दत पुर्याउँछ ।

Comment: This definition addresses the concerns of climate change and is sourced from the secretariat of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). The broader concept of adaptation also applies to non-climatic factors such as soil erosion or surface subsidence. Adaptation can occur in autonomous fashion, for example through market changes, or as a result of intentional adaptation policies and plans. Many disaster risk reduction measures can directly contribute to better adaptation.

टिप्पणी: जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी राष्ट्रसंघीय कार्यसंरचना महासभाबाट लिइएको यस परिभाषाले जलवायु परिवर्तनको सरोकारलाई संवोधन गर्दछ । अनुकूलनको वृहत अवधारणा भूक्षय, भूस्खलन र जमिनको सहत पुरिने जस्ता गैर जलवायुजन्य पक्षहरूमा पनि लागू हुन्छ । अनुकूलन सहज प्रकृत्याका रूपमा पनि देखिन सक्छ । बजार परिवर्तन या अन्तर्राष्ट्रिय अनुकूलन नीति एवम् योजनाका कारण हुने अनुकूलनलाई यसको उदाहरणका रूपमा लिन सकिन्छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका अधिकांश उपायहरूले उपयुक्त अनुकूलनमा प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउँछन् ।

Biological Hazard - जैविक प्रकोप

Process or phenomenon of organic origin or conveyed by biological vectors, including exposure to pathogenic micro-organisms, toxins and bioactive substances that may cause loss of life, injury, illness or other health impacts, property damage, loss of livelihoods and services, social and economic disruption, or environmental damage.

सूक्ष्म जीवाणु, विषाक्त पदार्थ, सक्रिय जैविक पदार्थसँगको सम्पर्क लगायतका जैविक कारकतत्वहरूका कारण उत्पन्न हुने प्रकृया वा घटना । जैविक प्रकोपबाट जनधनको क्षति, जनजीविका र आधारभूत सेवामा क्षति, अवरोध एवम् नोक्सानी हुनुका साथै शारीरिकरूपमा घाइते वा अस्वस्थता जस्ता असरका साथै सामाजिक, आर्थिक गतिरोध वा वातावरणीय ह्रासका असरहरू देखिन सक्छन् ।

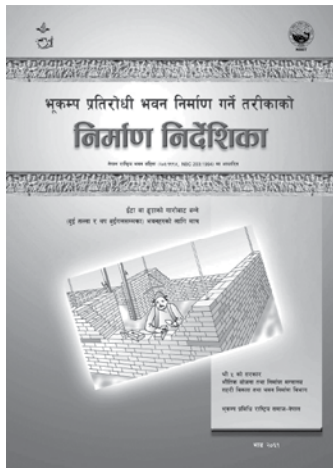

Comment: Examples of biological hazards include outbreaks of epidemic diseases, plant or animal contagion, insect or other animal plagues and infestations

टिप्पणी: जैविक प्रकोपको उदाहरणहरूमा महामारी, वनस्पति वा जनावरहरूमा लाग्ने सरुवा रोग, प्लेग, सलह आक्रमण आदि पर्दछन् ।

Building Code - भवन निर्माण संहिता

A set of ordinances or regulations and associated standards intended to control aspects of the design, construction, materials, alteration and occupancy of structures that are necessary to ensure human safety and welfare, including resistance to collapse and damage.

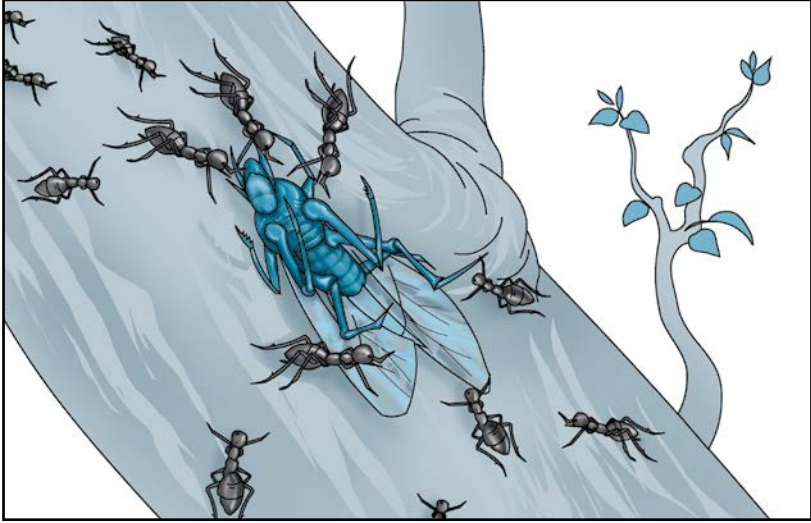
मानवीय जीवन सुरक्षा र हीत सुनिश्चित गर्न र गर्नुका साथै नभत्कने खालका सुरक्षित भवन संरचना निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने संरचनाको डिजाइन, निर्माण पद्धति, निर्माण सामग्री, मर्मत-संभार परिमार्जन, भोगचलन जस्ता पक्षहरूको नियमन तथा नियन्त्रणका निम्ति जारी गरिएका अध्यादेश वा नियम विनियमहरू तथा सम्बद्ध मापदण्डहरू ।

Comment: Building codes can include both technical and functional standards. They should incorporate the lessons of international experience and should be tailored to national and local circumstances. A systematic regime of enforcement is a critical supporting requirement for effective implementation of building codes.

टिप्पणी: भवन निर्माण संहितामा प्राविधिक (Technical) तथा कार्यप्रणालीगत (Functional) दुवै खालका मापदण्डहरू समाविष्ट हुन सक्छन् । ती दस्तावेजमा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभवबाट प्राप्त ज्ञानलाई समाहित गरिनुका साथै तिनलाई राष्ट्रिय र स्थानीय परिस्थितिहरूसँग समेत राम्ररी मेल खाने गरी बनाइएको हुनपर्दछ । भवन निर्माण संहिताको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नियम कानूनको पालना गर्ने गराउने संस्कार र पद्धति अत्यावश्यक हुन्छ ।

Capacity - क्षमता

The combination of all the strengths, attributes and resources available within a community, society or organization that can be used to achieve agreed goals.

निर्धारित लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि समुदाय, समाज वा संघ-संस्थामा अन्तर्निहित, सबलता, विशेषता तथा उपलब्ध स्रोत-साधन ।

Comment: Capacity may include infrastructure and physical means, institutions, societal coping abilities, as well as human knowledge, skills and collective attributes such as social relationships, leadership and management. Capacity also may be described as capability. Capacity assessment is a term for the process by which the capacity of a group is reviewed against desired goals, and the capacity gaps are identified for further action.

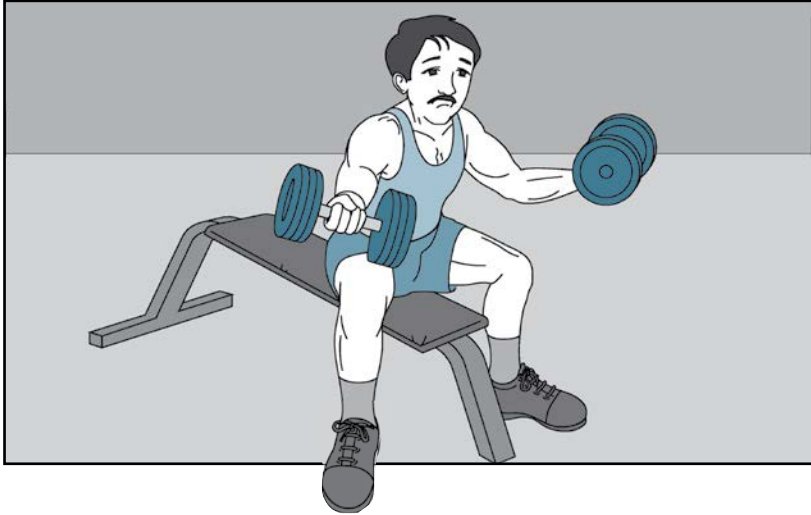
टिप्पणी: क्षमता अन्तर्गत पूर्वाधार र भौतिक साधन, संस्थागत संरचना, समुदायको सामना गर्ने सामर्थ्य, मानव ज्ञान र सीपका साथै सामाजिक

सम्बन्ध, नेतृत्व प्रणाली तथा व्यवस्थापकीय पक्ष समेत पर्दछन् । क्षमतालाई योग्यता वा दक्षताका रूपमा पनि अर्थ्याउन सकिन्छ । क्षमता मापनद्वारा अपेक्षित लक्ष्यका आधारमा कुनै पनि समुहको दक्षताको पुनरावलोकन गरिन्छ । यसका आधारमा विद्यमान क्षमताका सीमाहरूको पहिचान गरी भावी कार्यक्रम तय गर्न सकिन्छ ।

Capacity Development - क्षमता विकास

The process by which people, organizations and society systematically stimulate and develop their capacities over time to achieve social and economic goals, including through improvement of knowledge, skills, systems, and institutions.

सामाजिक एवम् आर्थिक लक्ष्य प्राप्तिका लागि जन समुदाय संघसंस्था तथा समाजले निश्चित समयावधिमा व्यवस्थित ढंगले आफ्नो क्षमतालाई उकास्ने र त्यसको विकास गर्ने प्रकृया । यस अन्तर्गत ज्ञान, सीप, प्रणाली तथा संगठनात्मक सुदृढीकरणका प्रयासहरू पनि पर्दछन् ।

Comment: Capacity development is a concept that extends the term of capacity building to encompass all aspects of creating and sustaining capacity growth over time. It involves learning and various types of training, but also continuous efforts to develop institutions, political awareness, financial resources, technology systems, and the wider social and cultural enabling environment.

टिप्पणी: “क्षमता विकास”को अवधारणा “क्षमता निर्माण”को भन्दा विस्तृत देखिन्छ । क्षमता विकास निश्चित समयावधिमा क्षमता वृद्धिको सृजना एवम् त्यसको दिगोपनसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पक्षहरूलाई समेट्दा यस अन्तरगत सिकाइ र विभिन्न प्रकारका तालिमका साथै संघसस्था, राजनैतिक चेतना, वित्तीय स्रोतसाधन, प्रविधि प्रणाली तथा वृहत्तर सामाजिक एवम् सांस्कृतिक रूपले सबलीकृत वातावरणको विकासका निम्ति गरिने निरन्तर प्रयासहरू पनि पर्दछन् ।

Climate Change – जलवायु परिवर्तन

(a) The Inter-governmental Panel on Climate Change (IPCC) defines climate change as: “a change in the state of the climate that can be identified (e.g., by using statistical tests) by changes in the mean and/or the variability of its properties, and that persists for an extended period, typically decades or longer. Climate change may be due to natural internal processes or external forcings, or to persistent anthropogenic changes in the composition of the atmosphere or in land use”.

(b) The United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) defines climate change as “a change of climate which is attributed directly or indirectly to human activity that alters the composition of the global atmosphere and which is in addition to natural climate variability observed over comparable time periods”.

क) जलवायु परिवर्तनका लागि अन्तरसरकारी समूह (IPCC) ले जलवायु परिवर्तनलाई यसरी परिभाषित गरेको छ : जलवायुको अवस्थामा दशकौं वा सो भन्दा लामो अवधिसम्म कायम हुने वा भैरहने त्यस्ता परिवर्तन जसलाई तथ्यांक विश्लेषणका माध्यमबाट औसत मानमा हुने परिवर्तनको परिमाणद्वारा पहिचान गर्न सकिन्छ । आन्तरिक प्राकृतिक प्रक्रिया वा बाह्य कारक तत्वहरू (External Forcing) वा मानवजन्य क्रियाकलापले वायूमण्डलको बन्दो तथा भू-उपयोगमा ल्याउने ठोस परिवर्तनका कारण जलवायु परिवर्तन हुनसक्छ ।

ख) जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी राष्ट्रसंघीय कार्य संरचना महासभा (UNFCCC) ले जलवायु परिवर्तनलाई यसरी परिभाषित गरेको छ:- प्रत्यक्ष या अप्रत्यक्ष रूपमा मानव कृयाकलापले हुने जलवायु परिवर्तन जसको कारण विश्वव्यापी वायुमण्डलको ढाँचामा परिवर्तन या बदलाव आउँछ । यस्तो बदलाव तुलनात्मक समयावधिमा जलवायुमा देखिने स्वभाविक परिवर्तनभन्दा भिन्न हुने गर्दछ ।

Comment: For disaster risk reduction purposes, either of these definitions may be suitable, depending on the particular context. The UNFCCC definition is the more restricted one as it excludes climate changes attributable to natural causes. The IPCC definition can be paraphrased for popular communications as “A change in the climate that persists for decades or longer, arising from either natural causes or human activity.”

टिप्पणी: विपद् जोखिम न्यूनीकरणको सन्दर्भमा अवस्था अनुसार उपरोक्त परिभाषाहरू मध्ये कुनै पनि उपयुक्त हुन सक्छ । UNFCCC को परिभाषा अलि बढी साँघुरो खालको छ, किनकि यसले प्राकृतिक कारणहरूबाट हुने जलवायु परिवर्तनको पक्षलाई समेटेको छैन । IPCC को परिभाषालाई सहज सम्प्रेष्य बनाउन यसलाई निम्नानुसार पुनर्कथन गर्न सकिन्छ, “दशकौं वा सो भन्दा लामो समयावधिसम्म कायम जलवायु को अवस्थामा प्राकृतिक कारण या मानव कृयाकलापले गर्दा हुने परिवर्तन” ।

Contingency Planning – भैपरि योजना

A management process that analyses specific potential events or emerging situations that might threaten society or the environment and establishes arrangements in advance to enable timely, effective and appropriate responses to such events and situations.

समाज वा वातावरणलाई क्षति पुऱ्याउन सक्ने संभावित घटना वा आपतस्थितिको विश्लेषण गरी त्यस्ता घटना वा परिस्थितिलाई प्रभावकारी एवं उपयुक्त ढंगले सामना गर्न सक्षम हुने गरी अगाडि नै प्रबन्ध मिलाउने व्यवस्थापन प्रकृया ।

Comment: Contingency planning results in organized and coordinated courses of action with clearly identified institutional roles and resources, information processes, and operational arrangements for specific actors at times of need. Based on scenarios of possible emergency conditions or disaster events, it allows key actors to envision, anticipate and solve problems that can arise

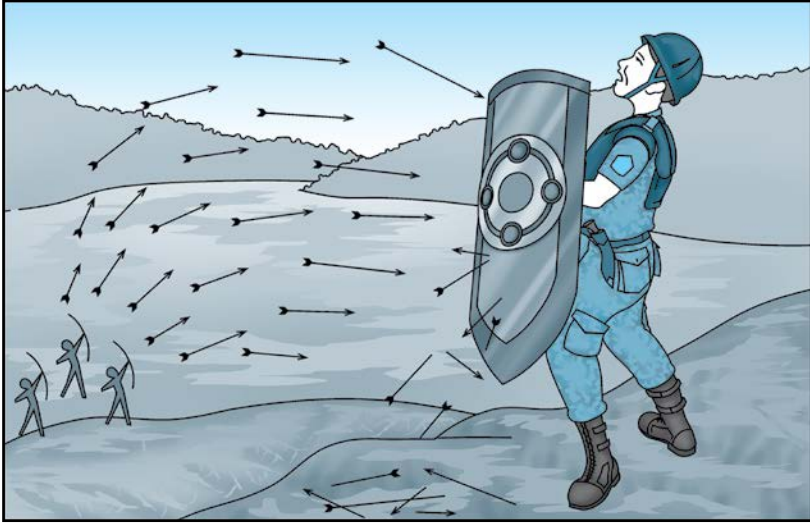

during crises. Contingency planning is an important part of overall preparedness. Contingency plans need to be regularly updated and exercised.

टिप्पणी: भैपरि योजनामा प्रत्येक सरोकारवालाको भूमिका, स्रोत-साधन, संचार पद्धतिहरू एवं विशिष्ट अवस्थाको लागि विशिष्ट कार्यसमूहको पूर्व प्रबन्ध जस्ता पक्षहरूको स्पष्ट पहिचान अग्रिमरूपमै गरिएको हुन्छ । यस्तो योजना संभावित आपतकालीन अवस्थाको पूर्वानुमान वा विपद्का घटनाको परिदृश्यका आधारमा तर्जुमा गरिन्छ । यस योजना प्रकृत्याले जिम्मेवार कार्यसमूहलाई संकटको बेलामा उत्पन्न हुनसक्ने समस्याका बारेमा अनुमान गर्न, निश्चित दृष्टिकोण बनाउन र समाधान गर्न सघाउँछ । भैपरि योजना तर्जुमा आफैमा बृहत् पूर्वतयारी कार्यको एउटा महत्वपूर्ण अंश हो । यसलाई नियमितरूपमा अद्यावधिक गर्नु र कार्यान्वयन समेत गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

Coping Capacity - सामना क्षमता

The ability of people, organizations and systems, using available skills and resources, to face and manage adverse conditions, emergencies or disasters.

उपलब्ध स्रोत-साधन, ज्ञान र सीपको समुचित उपयोग गरी प्रतिकूल अवस्था वा आपतकाल वा विपद्को सामना तथा व्यवस्थापनका निम्ति आवश्यक पर्ने जनसाधारण, संघसंस्था एवम् प्रणालीको सामर्थ्य ।

Comment: The capacity to cope requires continuing awareness, resources and good management, both in normal times as well as during crises or adverse conditions. Coping capacities contribute to the reduction of disaster risks.

टिप्पणी: सामान्य अवस्थाका साथै संकट वा प्रतिकूल परिस्थितिको सामना गर्नका लागि निरन्तर सचेतना, स्रोतसाधन एवम् कुशल व्यवस्थापनको खाँचो

पर्दछ । व्यक्ति, समाज, संस्था वा राष्ट्रको सामना क्षमताले विपद् जोखिम न्यूनीकरण कार्यप्रणालीमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ ।

Corrective Disaster Risk Management* - सुधारात्मक विपद् जोखिम व्यवस्थापन

Management activities that address and seek to correct or reduce disaster risks which are already present.

समुदायमा विद्यमान विपद् जोखिमको सम्बोधन गर्ने र तिनको सुधार या न्यूनीकरणको प्रयासतर्फ उन्मुख व्यवस्थापन क्रियाकलापहरु ।

Comment: This concept aims to distinguish between the risks that are already present, and which need to be managed and reduced now, and the prospective risks that may develop in future if risk reduction policies are not put in place. See also prospective risk management.

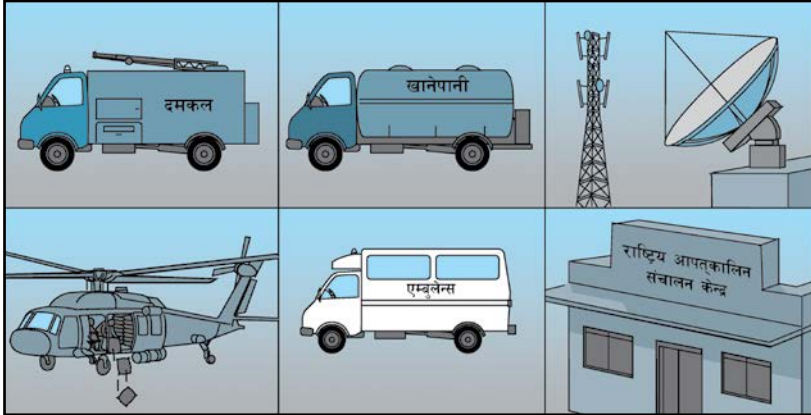
टिप्पणी: यस अवधारणाले विद्यमान जोखिम र संभावित जोखिममा भिन्नता रहेको देखाउँछ । हाल भइरहेको जोखिमहरू विद्यमान जोखिम अन्तर्गत पर्दछन् । यिनको व्यवस्थापन र न्यूनीकरण अहिलेकै अवस्थामा गरिनु पर्दछ । अर्कातर्फ, समयमा नै जोखिम न्यूनीकरण तर्फ प्रयत्न नगरेमा भविष्यमा देखा

पुनर् सक्ने जोखिमलाई संभावित जोखिम भनिन्छ । थप बुझाइका लागि
संभावित जोखिम व्यवस्थापन पनि हेर्नुहोस् ।

Critical Facilities - अत्यावश्यक सुविधाहरू

The primary physical structures, technical facilities and systems which are socially, economically or operationally essential to the functioning of a society or community, both in routine circumstances and in the extreme circumstances of an emergency.

प्राथमिक स्तरका त्यस्ता भौतिक संरचना, प्राविधिक सुविधा तथा पद्धति वा व्यवस्थाहरू जुन समाज वा समुदायलाई सामान्य र अत्यन्त आपतकालीन दुवै अवस्थामा सुचारु राख्न सामाजिक, आर्थिक वा कार्य-सञ्चालनका दृष्टिले अत्यावश्यक हुन्छन् ।

Comment: Critical facilities are elements of the infrastructure that support essential services in a society. They include such things as transport systems, air and sea ports, electricity, water and communications systems, hospitals and health clinics, and centres for fire, police and public administration services.

टिप्पणी: अत्यावश्यक सुविधाहरू पूर्वाधारका तत्वहरू अन्तरगत पर्दछन् । कुनै पनि समाजमा नभई नहुने सेवाहरू सञ्चालनका लागि यस्ता तत्वहरूको खाँचो पर्दछ, जस अन्तर्गत सडक, यातायात प्रणाली, विमानस्थल

तथा बन्दरगाह, विद्युत आपूर्ति, खानेपानी, संचार सुविधाहरू, अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकी, बारुणयन्त्र, प्रहरी तथा जन प्रशासन लगायतका सेवाहरू पर्दछन् ।

Disaster - विपद्

A serious disruption of the functioning of a community or a society involving widespread human, material, economic or environmental losses and impacts, which exceeds the ability of the affected community or society to cope using its own resources.

प्रभावित समाज वा समुदायले आफ्नै स्रोत साधन र सामर्थ्यको प्रयोग गरी धान्न नसक्ने गरी भएको त्यस्तो व्यापक मानवीय, भौतिक, आर्थिक वा वातावरणीय क्षति एवं असरहरू जसका कारण समुदायको सामान्य जीवन पद्धति गंभीर रूपमा अवरुद्ध हुन पुग्छ ।

Comment: Disasters are often described as a result of the combination of: the exposure to a hazard; the conditions of vulnerability that are present; and insufficient capacity or measures to reduce or cope with the potential negative consequences. Disaster impacts may include loss of life, injury, disease and other negative effects on human physical, mental and social well-being, together

with damage to property, destruction of assets, loss of services, social and economic disruption and environmental degradation.

टिप्पणी: विपद्लाई प्रायः निम्न तीन अवस्थाहरूको सम्मिलित परिणामको रूपमा लिइन्छ :

क) प्रकोप सम्मुखता

ख) विद्यमान संकटासन्नता

ग) जोखिमका संभाव्य नकारात्मक परिणामहरूलाई न्यूनीकरण वा सामना गर्नका लागि आवश्यक क्षमता वा विधिहरूको अपर्याप्तता

विपद्का परिणाम अन्तर्गत मानव जीवनको नोक्सानी, चोटपटक, रोगव्याधि र शारीरिक, मानसिक तथा सामाजिक अवस्थामा नकारात्मक प्रभाव, धनमालको क्षति, सम्पत्तिको नोक्सानी, सेवा अवरुद्धता, सामाजिक तथा आर्थिक गतिरोध एवं वातावरणीय ह्रास पर्दछन् ।

Disaster Risk - विपद् जोखिम

The potential disaster losses, in lives, health status, livelihoods, assets and services, which could occur to a particular community or a society over some specified future time period.

कुनै खास समुदाय अवथा समाजमा भावी समयमा हुन सक्ने जनधन, जीविकोपार्जन, स्वास्थ्य लगायत अन्य सेवामा विपद्बाट हुन सक्ने संभाव्य क्षति ।

Comment: The definition of disaster risk reflects the concept of disasters as the outcome of continuously present conditions of risk. Disaster risk comprises different types of potential losses which are often difficult to quantify. Nevertheless, with knowledge of the prevailing hazards and the patterns of population and socio-economic development, disaster risks can be assessed and mapped, in broad terms at least.

टिप्पणी: विपद् जोखिमको परिभाषाले विपद्को अवधारणालाई वर्तमानमा निरन्तर जारी रहेका जोखिम अवस्थाहरूको परिणामको रूपमा भल्काउँछ । विपद् जोखिम भित्र धेरै खालका संभावित नोक्सानी पर्दछन् जसलाई परिमाणमा व्याख्या गर्न प्रायः कठिन हुन्छ । तथापि विद्यमान प्रकोपहरूको ज्ञान र जनसंख्या तथा सामाजिक -आर्थिक विकासको ढाँचाका मद्दतले कमसेकम मोटामोटीरुमा भएपनि विपद् जोखिमको लेखाजोखा तथा नक्शांकन गर्न सकिन्छ ।

Disaster Risk Management - विपद् जोखिम व्यवस्थापन

The systematic process of using administrative directives, organizations, and operational skills and capacities to implement strategies, policies and improved coping capacities in order to lessen the adverse impacts of hazards and the possibility of disaster.

प्रकोपका प्रतिकूल असरहरू एवं विपद्को संभावनालाई कम गर्ने ध्येयका साथ तय गरिएका रणनीति, नीति तथा सामना-क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक प्रशासनिक निर्देशन, सांगठनिक संरचना एवं व्यवहारिक सीप तथा क्षमताहरूको प्रयोग गर्ने व्यवस्थित प्रकृया ।

Comment: This term is an extension of the more general term “risk management” to address the specific issue of disaster risks. Disaster risk management aims to avoid, lessen or transfer the adverse effects

of hazards through activities and measures for prevention, mitigation and preparedness.

टिप्पणी: विपद जोखिमसँग जोडिएका विशेष सवाल र मुद्दालाई संवोधन गर्ने यस शब्दावलीलाई अलि सामान्य अर्थ दिने “जोखिम व्यवस्थापन” शब्दावलीको विस्तारित रुपमा लिन सकिन्छ । विपद जोखिम व्यवस्थापनको उद्देश्य र लक्ष्य विभिन्न क्रियाकलाप तथा रोकथाम, अल्पीकरण र पूर्वतयारीका उपायहरूद्वारा प्रकोपका प्रतिकूल असरहरू छल्नु, कम गर्नु या स्थानान्तरण गर्नु हो ।

Disaster Risk Reduction - विपद् जोखिम न्यूनीकरण

The concept and practice of reducing disaster risks through systematic efforts to analyse and manage the causal factors of disasters, including through reduced exposure to hazards, lessened vulnerability of people and property, wise management of land and the environment, and improved preparedness for adverse events.

प्रकोप सम्मुखता र जनधनको संकटासन्नता न्यूनीकरण, भूमि तथा वातावरणको बुद्धिमतापूर्ण व्यवस्थापन, प्रतिकूल अवस्थाका लागि सुदृढ पूर्वतयारी लगायतका व्यवस्थित प्रयत्नद्वारा विपद् जोखिम न्यून गर्ने अवधारणा एवं अभ्यास ।

Comment: A comprehensive approach to reduce disaster risks is set out in the United Nations-endorsed Hyogo Framework for Action, adopted in 2005, whose expected outcome is “The substantial reduction of disaster losses, in lives and the social, economic and environmental assets of communities and countries.” The International Strategy for Disaster Reduction (ISDR) system

provides a vehicle for cooperation among Governments, organisations and civil society actors to assist in the implementation of the Framework. Note that while the term “disaster reduction” is sometimes used, the term “disaster risk reduction” provides a better recognition of the ongoing nature of disaster risks and the ongoing potential to reduce these risks.

टिप्पणी: विपद जोखिम न्यूनीकरणको बृहत पद्धति संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा अनुमोदित ह्योगो कार्यसंरचना (HFA) मा तय भएको छ । २००५ मा अंगीकार गरिएको यस कार्यसंरचनाको लक्ष्य समुदाय राष्ट्रहरूको जनधन, सामाजिक, आर्थिक एवम् वातावरणीय सम्पदाको क्षतिमा उल्लेखनीय रूपले कमी ल्याउनु रहेको छ । राष्ट्रसंघीय निकायको रूपमा गठित विपद न्यूनीकरणका लागि अन्तर्राष्ट्रिय रणनीति International Strategy for Disaster Reduction (ISDR) संयन्त्रले कार्यसंरचनाका कार्यान्वयनमा मद्दत पुऱ्याउन सरकार, संघसंस्था र नागरिक समाज बीच सहयोग र सहकार्यका लागि एक माध्यमका रूपमा कार्य गर्दछ । यहाँ ध्यान दिनु पर्ने कुरा के छ भने कतिपय अवस्थामा विपद न्यूनीकरण शब्दको प्रयोग हुने गरेको भएता पनि विपद विद्यमान जोखिमको प्रकृति र ती जोखिमको न्यूनीकरणका लागि विद्यमान उपलब्ध क्षमताको उचित समुचित पहिचानका लागि विपद जोखिम न्यूनीकरणको अवधारणा उपयुक्त देखिन्छ ।

Disaster Risk Reduction Plan* - विपद् जोखिम न्यूनीकरण योजना

A document prepared by an authority, sector, organization or enterprise that sets out goals and specific objectives for reducing disaster risks together with related actions to accomplish these objectives.

सरकारी निकाय, सम्बन्धित क्षेत्र, संघसंस्था वा उद्योग-प्रतिष्ठानद्वारा तयार गरिएको त्यस्तो दस्तावेज जसमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लक्ष्य एवं विशिष्ट उद्देश्यहरूका साथै ती उद्देश्यहरूको प्राप्तिसँग जोडिएका कार्यगत गतिविधिहरू तय गरिएका हुन्छन् ।

Comment: Disaster risk reduction plans should be guided by the Hyogo Framework and considered and coordinated within relevant development plans, resource allocations and programme activities. National level plans needs to be specific to each level of administrative responsibility and adapted to the different social and

geographical circumstances that are present. The time frame and responsibilities for implementation and the sources of funding should be specified in the plan. Linkages to climate change adaptation plans should be made where possible.

टिप्पणी: विपद् जोखिम न्यूनीकरण योजना ह्योगो कार्यसंरचनाबाट निर्देशित हुनुपर्दछ । साथै यो योजना मुलुकमा तर्जुमा भएका विकास योजना, श्रोत साधनको बाँडफाँड तथा योजनावद्ध कार्यक्रमहरूभित्र समाहित र संयोजित हुनुपर्दछ । राष्ट्रियस्तरको विपद् जोखिम न्यूनीकरण योजना हरेक तहका प्रशासनिक रुपले जिम्मेवार निकायप्रति निर्दिष्ट हुन जरुरी हुन्छ, यसले विद्यमान सामाजिक तथा भौगोलिक परिवेशलाई आत्मसात गरेको हुनुपर्दछ । समयावधि, कार्यान्वयन र कोषको श्रोतको जिम्मेवारीलाई योजनामा राम्रोसँग व्याख्या गरी तोकिएको हुनुपर्छ । संभव भएसम्म विपद् जोखिम न्यूनीकरण योजना र जलवायु परिवर्तनका अनुकूलन योजनाहरू बीच तालमेल र समन्वय गरिनुपर्दछ ।

Early Warning System - पूर्वचेतावनी प्रणाली

The set of capacities needed to generate and disseminate timely and meaningful warning information to enable individuals, communities and organizations threatened by a hazard to prepare and to act appropriately and in sufficient time to reduce the possibility of harm or loss.

संभावित हानी, नेक्सानी एवं क्षति कम गर्न जोखिम क्षेत्रमा रहेका व्यक्ति समुदाय एवम् संघसंस्थाहरूलाई पूर्वतयारीमा रहन र समयमा नै उपयुक्त ढंगले कार्य गर्न आवश्यक पर्ने सूचना/पूर्वचेतावनी दिने प्रणाली ।

Comment: This definition encompasses the range of factors necessary to achieve effective responses to warnings. A people-centred early warning system necessarily comprises four key elements: knowledge of the risks; monitoring, analysis and forecasting of the hazards; communication or dissemination of alerts and warnings; and local capabilities to respond to the warnings received. The expression “end-to end warning system” is also used

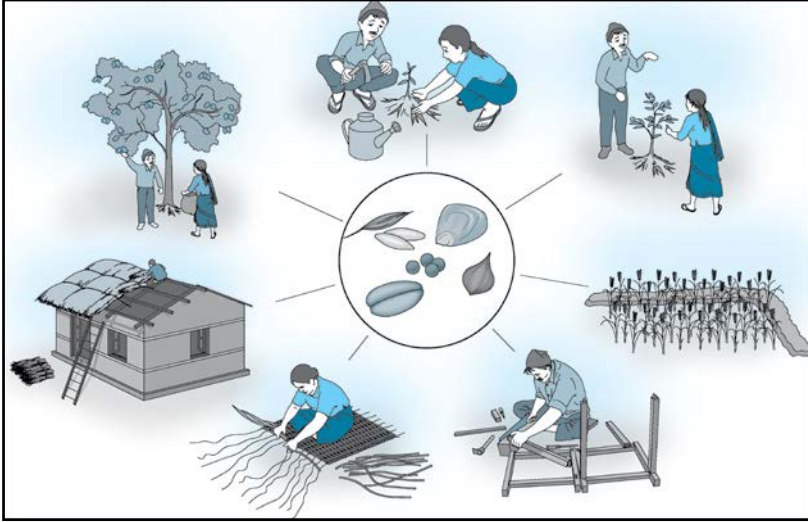

to emphasize that warning systems need to span all steps from hazard detection through to community response.

टिप्पणी: यस परिभाषाले पूर्वचेतावनी प्राप्त गरे पश्चात् प्रभावकारी प्रतिकार्यका लागि आवश्यक विभिन्न पक्षहरू समेट्दछ । सर्वसाधारण केन्द्रित पूर्वचेतावनी प्रणाली अन्तर्गत अनिवार्य रूपमा चार महत्वपूर्ण पक्षहरू समेटिएका हुनुपर्दछ: जोखिमको ज्ञान; प्रकोपको अनुगमन, विश्लेषण तथा पूर्वानुमान; चेतावनी तथा सतर्कताको सूचना संप्रेषण या प्रचार प्रसार र चेतावनी अनुरूप कार्य गर्न सक्ने स्थानीय क्षमता । अंग्रेजी भाषामा end-to end warning system को पनि प्रयोग गरिन्छ । यसले प्रकोप देखि प्रतिकार्यसम्मको सबै कार्यलाई आरम्भदेखि अन्त्यसम्म कुनै पनि कार्य र व्यक्ति नछुटोस भन्ने हेतुले व्यवस्थित गरिएका सर्वव्यापी र सर्व सुलभ पूर्व चेतावनी प्रणालीमा आवश्यक जोड दिन्छ । यो अवधारणाले चेतावनी प्रणालीभित्र प्रकोप पहिचानदेखि समुदायको प्रतिकार्यसम्मका सम्पूर्ण पहलहरू समेटिनु पर्नेमा जोड दिइन्छ ।

Ecosystem Services – पारिस्थितिक प्रणालीजन्य लाभ

The benefits that people and communities obtain from ecosystems.

जीवहरूबीचको अन्तर सम्बन्धबाट मनुष्य जाति र समुदायले प्राप्त गर्ने लाभ ।

Comment: This definition is drawn from the Millennium Ecosystem Assessment. The benefits that ecosystems can provide include “regulating services” such as regulation of floods, drought, land degradation and disease, along with “provisioning services” such as food and water, “supporting services” such as soil formation and nutrient cycling, and “cultural services” such as recreational, spiritual, religious and other non-material benefits. Integrated management of land, water and living resources that promotes conservation and sustainable use provide the basis for maintaining ecosystem services, including those that contribute to reduced disaster risks.

टिप्पणी: यो परिभाषा सहस्राब्दी पारिस्थितिक प्रणाली मूल्याङ्कन (Millennium Ecosystem Assessment) बाट साभार गरिएको हो । जीवहरूको अन्तरसम्बन्धबाट हुने लाभहरूमा “नियमित सेवाहरू (Regulatory Services)” जस्तै: बाढी, खडेरी, भूमिको गुणात्मक ह्रास तथा रोगको नियन्त्रण/नियमन; “प्रबन्धगत सेवाहरू (Provisioning Services)” जस्तै: खाद्यान्न र पानी; “सहायक सेवाहरू (Supporting Services)” जस्तै: माटो/भू-निर्माण र खाद्य चक्र; एवं “सांस्कृतिक सेवाहरू (Cultural Services)”, जस्तै मनोरञ्जनात्मक, आध्यात्मिक, धार्मिक तथा अन्य अभौतिक लाभहरू पर्दछन् । जमिन, जल र भूमि एवं जीवित साधन-श्रोतको एकीकृत व्यवस्थापनले संरक्षण र दिगो उपयोगलाई प्रवर्द्धन गर्दछ । यसबाट जीवहरूबीचको अन्तरसम्बन्धका सेवाहरूलाई कायम राख्दै विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सघाउ पुग्दछ ।

El Niño-Southern Oscillation phenomenon (ENSO) - एल निनो-दक्षिणी समुद्री परिघटना

A complex interaction of the tropical Pacific Ocean and the global atmosphere that results in irregularly occurring episodes of changed ocean and weather patterns in many parts of the world, often with significant impacts over many months, such as altered marine habitats, rainfall changes, floods, droughts, and changes in storm patterns.

उष्ण प्रदेशीय प्रशान्त महासागर र पृथ्वीको वायूमण्डलका बीचमा हुने जटिल अन्तरक्रिया जसका कारण संसारका विभिन्न भागमा सामुद्रिक तथा मौसमी अवस्थामा अस्वाभाविक ढंगको परिवर्तन भई कहिले काहीं महिनौसम्म वर्षामा अनियमितता, बाढी, सुख्खा, हुरी लगायतको प्रक्रियामा गम्भीर असर पार्नुका साथै सामुद्रिक जीव प्रणालीमा समेत असामान्य परिवर्तन देखा पर्दछन् ।

Comment: The El Niño part of the El Niño-Southern Oscillation (ENSO) phenomenon refers to the well above- average ocean

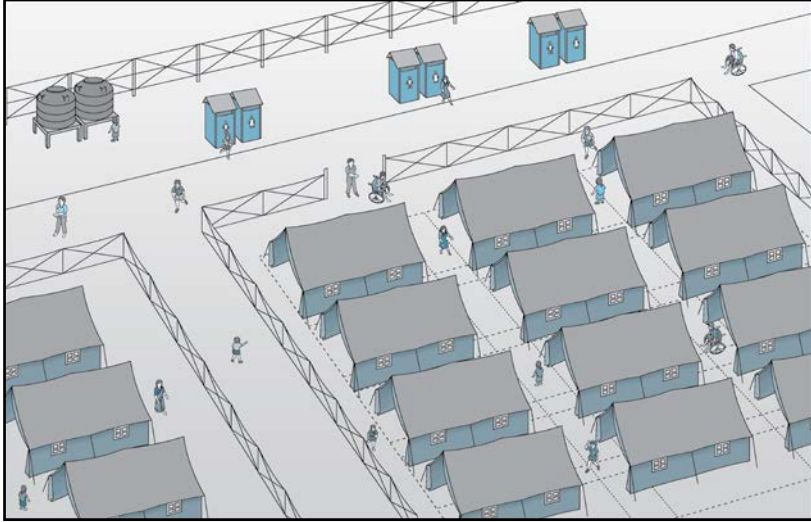

temperatures that occur along the coasts of Ecuador, Peru and northern Chile and across the eastern equatorial Pacific Ocean, while La Niña part refers to the opposite circumstances when well-below-average ocean temperatures occur. The Southern Oscillation refers to the accompanying changes in the global air pressure patterns that are associated with the changed weather patterns experienced in different parts of the world.

टिप्पणी: एल निनो दक्षिणी समुद्री परिघटना हो । एल निनोले इक्वेडोर, पेरु, उत्तरी चिली तथा पूर्वी भूमध्यरेखीय प्रशान्त महासागरको क्षेत्रमा समुद्री पानीको तापक्रम सामान्य औसत भन्दा अति उच्च हुने अवस्थालाई जनाउँछ । यस परिघटनाको अर्को खण्ड “ला निना (La Niña)” हो । ला-निनाले अल-निनो को ठीक वीपरित अवस्था अर्थात ती प्रदेश मै समुद्री पानीको तापक्रम औसतभन्दा कम हुने अवस्थालाई जनाउँछ । दक्षिणी समुद्री परिघटना भन्नाले विश्वका विभिन्न भूखण्डमा देखिने मौसमी ढाँचाको परिवर्तनले गर्दा विश्वव्यापीरूपमै हावाको चापमा आउने अप्रत्याशित परिवर्तनलाई बुझाउँछ ।

Emergency Management - आपत्कालीन व्यवस्थापन

The organization and management of resources and responsibilities for addressing all aspects of emergencies, in particular preparedness, response and initial recovery steps.

विशेषगरी पूर्वतयारी , प्रतिकार्य र पूर्णलाभका प्रारम्भिक चरणहरूसँग सम्बन्धित आपत्कालिन अवस्थाका सम्पूर्ण पक्षहरू सम्बोधनका गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतसाधन र जिम्मेवारीको व्यवस्थापन ।

Comment: A crisis or emergency is a threatening condition that requires urgent action. Effective emergency action can avoid the escalation of an event into a disaster. Emergency management involves plans and institutional arrangements to engage and guide the efforts of government, non-government, voluntary and private agencies in comprehensive and coordinated ways to respond to the entire spectrum of emergency needs. The expression “disaster management” is sometimes used instead of emergency management.

टिप्पणी: विपद्जन्य आपत्काल वा संकट भन्नाले त्यस्तो त्रासपूर्ण अवस्थालाई जनाउँछ, जतिबेला जनधनको रक्षाको लागि तत्काल कदम

चालिनु अपरिहार्य हुन्छ । प्रभावकारी आपत्कालीन कदमले प्राकृतिक प्रकोपको घटनालाई विपद्को घटनामा परिणत हुनबाट रोक्दछ । आपत्कालीन व्यवस्थापन अन्तर्गत आपत्कालीन अवस्थाका वृहत आवश्यकता पूरा गर्न सरकारी, गैरसरकारी, स्वयम्सेवी र निजी निकायलाई विस्तृत र संयोजित रूपले संलग्न एवम् मार्ग निर्देश गर्ने आवश्यक योजना र संस्थागत व्यवस्थापन कार्य पर्दछन् । कतिपय अवस्थामा आपत्कालीन व्यवस्थापनका सट्टामा विपद् व्यवस्थापनको पनि प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ ।

Emergency Services - आपत्कालीन सेवाहरू

 सडक विभाग	 अस्पताल	 रेडक्रस	 नगरपालिका
 स्काउट	 खानेपानी	 विजुली	 दूरसंचार
 स्वयंसेवक	 दमकल	 एम्बुलेन्स	 उद्धारक सेवा (सेना, प्रहरी, स्काउट र स्वयंसेवक)

The set of specialized agencies that have specific responsibilities and objectives in serving and protecting people and property in emergency situations.

आपतकालीन अवस्थामा जनधनको सुरक्षा गर्ने तथा सेवा प्रदान गर्ने विशेष जिम्मेवारी एवम् उदेश्यका साथ सकृय र परिचालित विशिष्ट निकाय वा संस्थाहरूको समूह ।

Comment: Emergency services include agencies such as civil protection authorities, police, fire, ambulance, paramedic and emergency medicine services, Red Cross and Red Crescent societies, and specialized emergency units of electricity, transportation, communications and other related services organizations.

टिप्पणी: आपत्कालीन सेवाहरू अन्तर्गत विभिन्न संस्थाहरू जस्तै: नागरिक प्रशासन र नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्ने निकायहरू, प्रहरी, अग्नी नियन्त्रण सेवा, एम्बुलेन्स, प्राथमिक तथा आपत्कालीन उपचार सेवा, रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटी, तथा विशिष्टकृत सेवा प्रदायक संस्थाहरू जस्तै विद्युत,

यातायात, संचार वा अन्य सेवासंग सम्बन्धित संस्थाहरूको विशिष्टकृत आपत्कालीन एकाइहरू पर्दछन् ।

Environmental Degradation - वातावरणीय ह्रास

The reduction of the capacity of the environment to meet social and ecological objectives and needs.

सामाजिक एवं पर्यावरणीय उद्देश्य, अपेक्षा एवं आवश्यकताहरू पुरा गर्नका लागि चाहिने वातावरणीय क्षमतामा हुने, आउने वा भएको ह्रास ।

Comment: Degradation of the environment can alter the frequency and intensity of natural hazards and increase the vulnerability of communities. The types of human-induced degradation are varied and include land misuse, soil erosion and loss, desertification, wildland fires, loss of biodiversity, deforestation, mangrove destruction, land, water and air pollution, climate change, sea level rise and ozone depletion.

टिप्पणी: वातावरणीय ह्रासका कारणले गर्दा प्राकृतिक प्रकोपको आवृत्ति र तीव्रतामा परिवर्तन आउन सक्छ र यसले समुदायको संकटासन्नतामा थप वृद्धि गर्न सक्छ । मानव सृजित ह्रास विविध प्रकारका छन् जस अर्न्तगत जमिनको दुरुपयोग, भूक्षय र भू-स्खलन, मरुभूमिकरण, जैविक विविधताको

नाश, वन विनाश, वनस्पतीय भन्डाडीको (mangrove) नाश, जल-भूमि तथा वायू प्रदुषण, जलवायु परिवर्तन, समुद्री पानीको सतहमा वृद्धि र ओजोन तहको क्षति आदि पर्दछन् ।

Environmental Impact Assessment - वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन

Process by which the environmental consequences of a proposed project or programme are evaluated, undertaken as an integral part of planning and decision making processes with a view to limiting or reducing the adverse impacts of the project or programme.

प्रस्तावित परियोजना या कार्यक्रमको कारणले पर्न जाने संभावित वातावरणीय प्रभावको मूल्यांकन गर्ने प्रक्रिया । परियोजना वा कार्यक्रमले वातावरणमा पार्न सक्ने प्रतिकूल असरलाई नियन्त्रण गर्ने या कम गर्ने उद्देश्यले वातावरणीय प्रभावको मूल्याङ्कन गरिन्छ, जुन योजना र निर्णय प्रक्रियाको अभिन्न अंगका रूपमा रहन्छ ।

Comment: Environmental impact assessment is a policy tool that provides evidence and analysis of environmental impacts of activities from conception to decision-making. It is utilized extensively in national programming and project approval processes

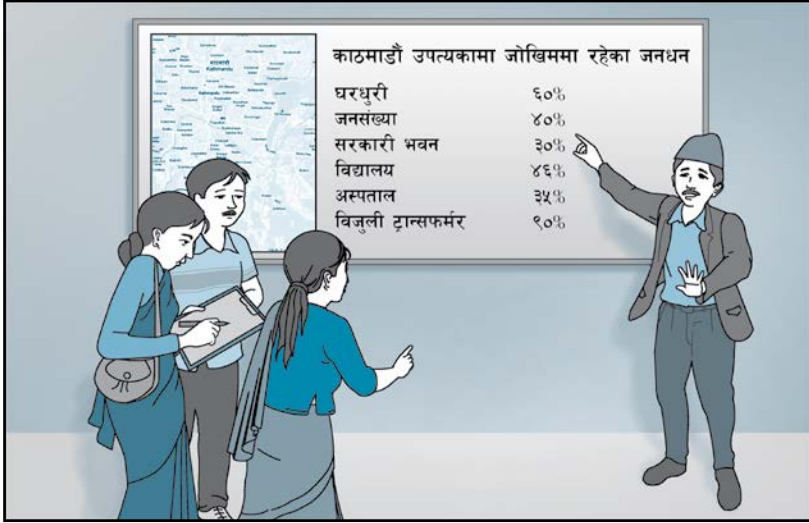

and for international development assistance projects. Environmental impact assessments should include detailed risk assessments and provide alternatives, solutions or options to deal with identified problems.

टिप्पणी: वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन भनेको एउटा नीति र निर्णय कार्यान्वयन गर्न सघाउ गर्ने पद्धति हो । यसमा अवधारणा देखि निर्णय प्रक्रियासम्म परियोजना गतिविधिहरूले वातावरणमा पार्ने प्रभावको तथ्य, जानकारी एवम् विश्लेषण समेटिएको हुन्छ । राष्ट्रिय कार्यक्रमहरूको तय गर्नमा, परियोजनाहरूलाई स्वीकृत गर्ने प्रक्रियामा र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग परियोजनामा यसको व्यापक प्रयोग हुने गर्दछ । वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनले विस्तृत जोखिम समस्यासँग जुम्न उपयुक्त उपाय, समाधान या विकल्पहरू प्रदान गर्नु पर्दछ ।

Exposure - सम्मुखता

People, property, systems, or other elements present in hazard zones that are thereby subject to potential losses.

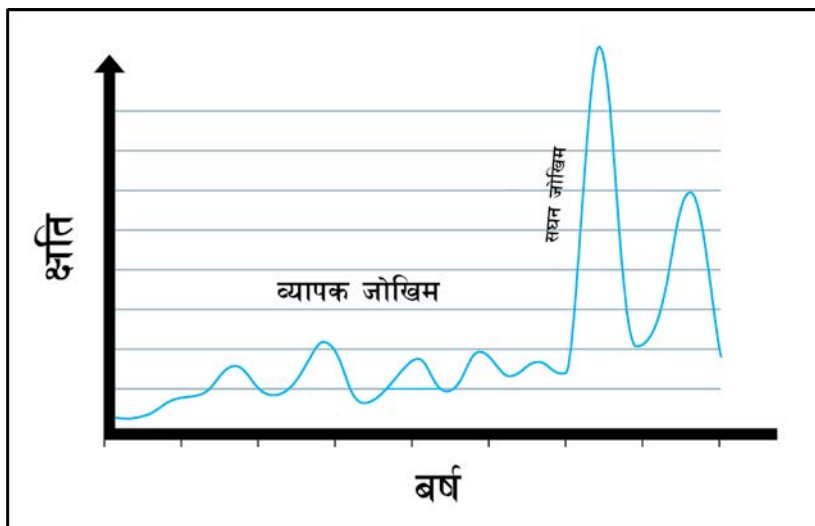
प्रकोप प्रभाव क्षेत्रमा अवस्थित भएका कारण संभाव्य क्षति वेहोर्ने अवस्थामा रहेका मानिस, धनमाल, संयन्त्र या अन्य तत्त्वहरू ।

Comment: Measures of exposure can include the number of people or types of assets in an area. These can be combined with the specific vulnerability of the exposed elements to any particular hazard to estimate the quantitative risks associated with that hazard in the area of interest.

टिप्पणी: सम्मुखताको मापन उक्त क्षेत्रको जनसंख्याको आकार तथा सम्पतिको प्रकारमा निर्भर रहन्छ । कुनै इलाकामा रहेका जनसंख्या एवं अन्य तत्व (श्रोत, संसाधन, भौतिक संरचना आदि) को सम्मुखताको विश्लेषण गर्न प्रत्येक तत्व विशेषको प्रत्येक प्रकोप विशेषप्रतिको संकटासन्नताको स्तरलाई समेत विचार गरेर मात्र जोखिम स्तरको समुचित अनुमान गर्न सकिन्छ ।

Extensive risk* - व्यापक जोखिम

The widespread risk associated with the exposure of dispersed populations to repeated or persistent hazard conditions of low or moderate intensity, often of a highly localized nature, which can lead to debilitating cumulative disaster impacts.

व्यापक जोखिम भन्नाले कम घनत्वका वस्तीहरूले दैनिकजसो वा बारम्बार व्यहोर्नुपर्ने प्रकोपका घटना बुझाउँछ, जसबाट एकैचोटि ठूलो जनधनको क्षति नहुने तथा असर पनि स्थानीय प्रकृतिको हुने भएता पनि लामो समयमा क्षतिको परिमाण तुलनात्मकरूपमा निकै ठूलो हुने गर्दछ ।

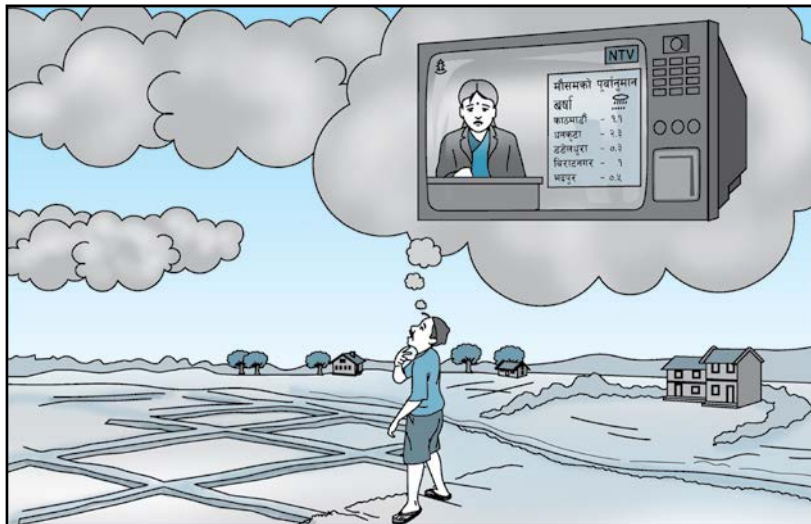
Comment: Extensive risk is mainly a characteristic of rural areas and urban margins where communities are exposed to, and vulnerable to, recurring localised floods, landslides storms or drought. Extensive risk is often associated with poverty, urbanization and environmental degradation. See also “Intensive risk”.

टिप्पणी: व्यापक जोखिम खासगरी ग्रामीण इलाका र शहरको छेउछाउ/काँठमा हुने गर्दछ । यस्ता क्षेत्रका समुदायहरूले स्थानीय स्तरका पटक पटक दोहोरिरहने बाढी, पहिरो, हुरी, खडेरी आदिको सामना गरी रहका हुन्छन् । व्यापक जोखिम अधिकांशरूपमा गरिबी, शहरीकरण तथा वातावरणीय ह्राससँग सम्बद्ध हुन्छ । यसका लागि तीव्र जोखिम (Intensive Risk) पनि हेर्नुहोस् ।

Forecast - पूर्वानुमान

Definite statement or statistical estimate of the likely occurrence of a future event or conditions for a specific area.

कुनै निश्चित क्षेत्रमा निकट भविष्यमा प्राकृतिक प्रकोपको घटना घट्न सक्छ वा त्यस्ता घटना हुन सक्ने अवस्था छ भनी व्यक्त गरिएको निश्चयात्मक कथन वा तथ्यांकमा आधारित अनुमान ।

Comment: In meteorology a forecast refers to a future condition, whereas a warning refers to a potentially dangerous future condition.

टिप्पणी: मौसम विज्ञानमा पूर्वानुमान भन्नाले भावी अवस्थालाई बुझाउँछ भने चेतावनी भन्नाले मौसमजन्य संभावित संकट/जोखिमको अवस्थालाई बुझाउँछ ।

Geological Hazard - भौगर्भिक प्रकोप

Geological process or phenomenon that may cause loss of life, injury or other health impacts, property damage, loss of livelihoods and services, social and economic disruption, or environmental damage.

त्यस्ता भौगर्भिक प्रक्रिया वा घटनाहरू जसका कारण जनधनको क्षति, चोटपटक अथवा स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्य हानीनोक्सानी, जीविकोपार्जन र सेवाहरूमा अवरूद्धता, सामाजिक एवम् आर्थिक गतिरोध वा वातावरणीय क्षति हुने गर्दछ ।

Comment: Geological hazards include internal earth processes, such as earthquakes, volcanic activity and emissions, and related geophysical processes such as mass movements, landslides, rockslides, surface collapses, and debris or mud flows. Hydrometeorological factors are important contributors to some of these processes. Tsunamis are difficult to categorize; although they are triggered by undersea earthquakes and other geological events,

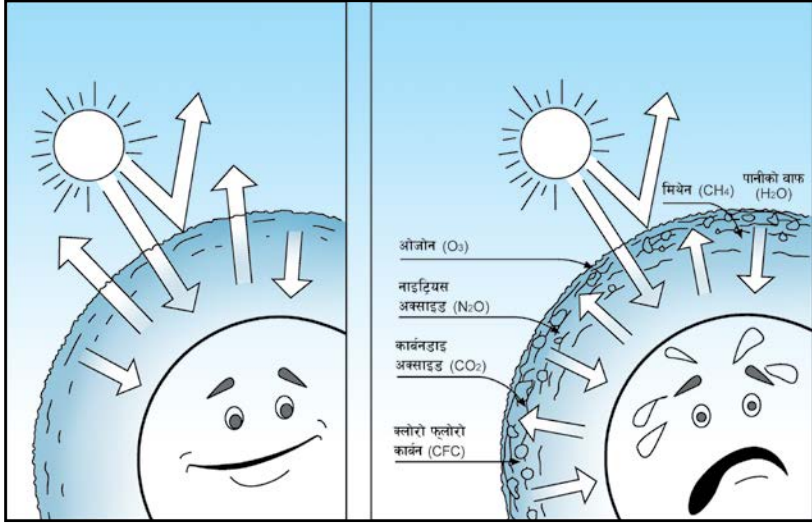

they are essentially an oceanic process that is manifested as a coastal water-related hazard.

टिप्पणी: भौगर्भिक प्रकोप अन्तर्गत पृथ्वीको गर्भमा हुने भूकम्प, ज्वालामुखी जस्ता आन्तरिक प्रक्रियाका साथै यी प्राकृतिक प्रक्रियासँग सम्बन्धित भूस्खलन, पहिरो, भूक्षय, बाढी जस्ता भू-भौतिक प्रक्रिया पर्दछन् । यस्ता कतिपय प्रक्रियाहरूमा जल तथा मौसम सम्बद्ध कारक-तत्वहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । चुनामीलाई वर्गीकरण गर्न कठिन छ । समुद्रमुनिको सतहमा आउने भूकम्प र अन्य भौगर्भिक घटनाहरूद्वारा अनुप्राणित भएता पनि चुनामी वस्तुतः एक समुद्री प्रक्रिया हो, जो तटीय क्षेत्रमा जल उत्पन्न प्रकोपको रूपमा देखा पर्दछ ।

Greenhouse gases - हरितगृह ग्यासहरू

Gaseous constituents of the atmosphere, both natural and anthropogenic, that absorb and emit radiation of thermal infrared radiation emitted by the Earth's surface, the atmosphere itself, and by clouds.

पृथ्वीको वायुमण्डलमा रहेका ती प्राकृतिक एवम् मानव निर्मित ग्यासहरू जसले पृथ्वीको सतह, स्वयं वायुमण्डल वा बादलद्वारा उत्सर्जित तापीय अवरक्त विकिरणलाई सोस्ने र उत्सर्जन गर्दछन् ।

Comment: This is the definition of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). The main greenhouse gases (GHG) are water vapour, carbon dioxide, nitrous oxide, methane and ozone.

टिप्पणी: यो परिभाषा जलवायु परिवर्तका लागि अन्तरसरकारी समूह (IPCC) द्वारा प्रतिपादित हो । प्रमुख हरितगृह ग्यासहरूमा पानीको वाफ, कार्बन डाइअक्साइड, नाइट्रस अक्साइड, मिथेन र ओजोन पर्दछन् ।

Hazard - प्रकोप

A dangerous phenomenon, substance, human activity or condition that may cause loss of life, injury or other health impacts, property damage, loss of livelihoods and services, social and economic disruption, or environmental damage.

त्यस्ता डरलाग्दा परिघटना, तत्व, मानव क्रियाकलाप वा परिस्थिति जसले जनधनको नोक्सानी, घाइते हुने सम्भावना वा अन्य स्वास्थ्यसम्बन्धी असरहरू, जीविकोपार्जन तथा सेवाहरूमा हानी र व्यवधान, सामाजिक तथा आर्थिक गतिरोध वा वातावरणीय ह्रास समेत निम्त्याउँछ ।

Comment: The hazards of concern to disaster risk reduction as stated in footnote 3 of the Hyogo Framework are “... hazards of natural origin and related environmental and technological hazards and risks.” Such hazards arise from a variety of geological, meteorological, hydrological, oceanic, biological, and technological sources, sometimes acting in combination. In technical settings, hazards are described quantitatively by the likely frequency of occurrence of different intensities for different areas, as determined

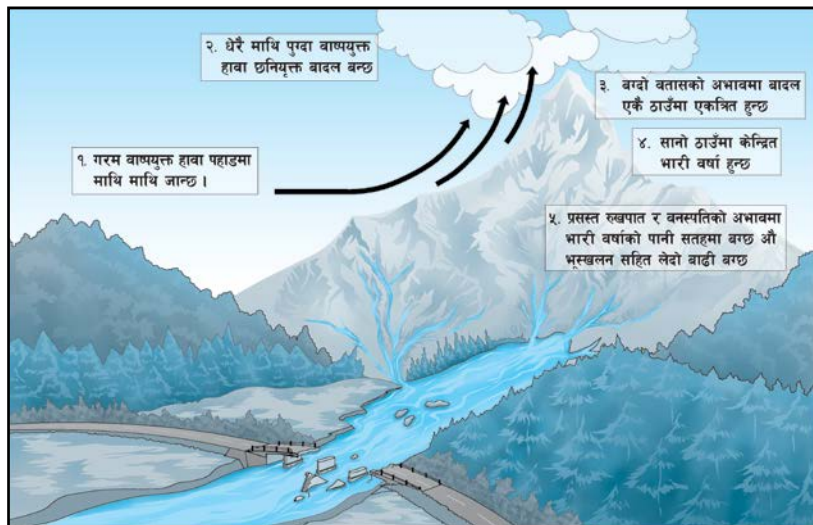
from historical data or scientific analysis. *See other hazard-related terms in the Terminology: Biological hazard; Geological hazard; Hydrometeorological hazard; Natural hazard; Socionatural hazard; Technological hazard.*

टिप्पणी: विपद् जोखिम न्यूनीकरणको क्षेत्रमा काम गर्दा “प्रकोप” भन्नाले “प्राकृतिक प्रकोप” तथा तद्जन्य वातावरणीय प्रकोप एवं प्रविधिगत प्रकोपहरू र जोखिम समेतलाई बुझ्नु पर्दछ, भनी ह्योगो कार्य-संरचनाको पादटिप्पणी ३ मा उल्लेख भएको छ । यसखालका प्रकोपहरू विभिन्न भौगर्भिक, मौसम तथा जल-सम्बद्ध प्रक्रिया, सामुद्रिक, जैविक एवं प्रविधिगत श्रोत समेतबाट उत्पन्न हुन्छन् । कहिलेकाहिँ यिनीहरू संयुक्तरूपमा समेत सक्रिय हुन्छन् । प्राविधिक विश्लेषणको क्रममा प्रकोपलाई ऐतिहासिक तथ्याङ्क र वैज्ञानिक समीक्षा मार्फत क्षेत्र विशेषमा कुन अन्तरालमा कस्तो तीव्रता, कति शक्तिशाली या कुन प्रकृतिको प्रकोपको पुनरावृत्ति हुने संभावना कति छ भनी किटान गर्ने प्रचलन छ ।

प्रकोप सम्बन्धी अन्य शब्दावलीहरूमा Biological Hazard, Geological Hazard, Hydrometeorological Hazard, Natural Hazard, Socionatural Hazard एवं Technological Hazard पनि हेर्नुहोस् ।

Hydrometeorological Hazard – जल तथा मौसम सम्बद्ध प्रकोप

Process or phenomenon of atmospheric, hydrological or oceanographic nature that may cause loss of life, injury or other health impacts, property damage, loss of livelihoods and services, social and economic disruption, or environmental damage.

वायूमण्डलीय र जलीय वा सामुद्रिक प्रक्रिया वा परिघटना जसका कारणले जनधनको नोक्सानी, चोटपटक वा अन्य स्वास्थ्य सम्बन्धी असरहरू, जीविकोपार्जन एवम् सेवाहरूमा क्षति, सामाजिक तथा आर्थिक गतिरोध वा वातावरणीय ह्रास हुने गर्दछ।

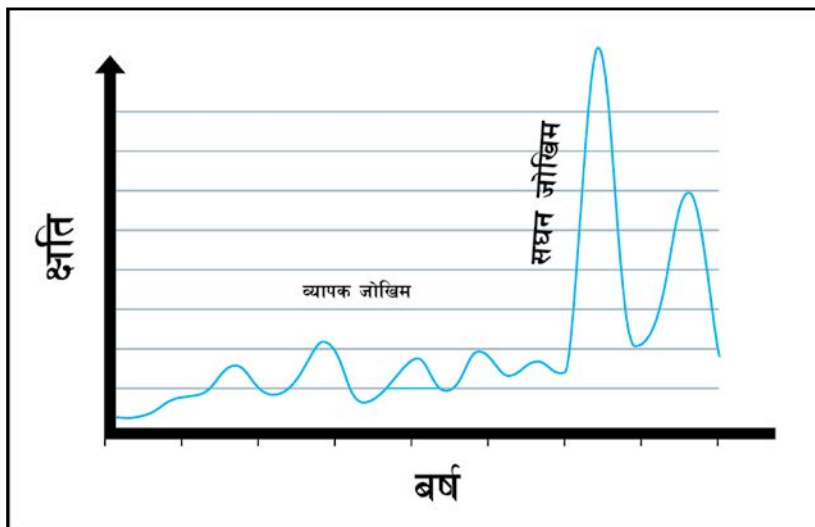
Comment: Hydrometeorological hazards include tropical cyclones (also known as typhoons and hurricanes), thunderstorms, hailstorms, tornados, blizzards, heavy snowfall, avalanches, coastal storm surges, floods including flash floods, drought, heatwaves and cold spells. Hydrometeorological conditions also can be a factor in other hazards such as landslides, wildland fires, locust plagues, epidemics, and in the transport and dispersal of toxic substances and volcanic eruption material

टिप्पणी: जल तथा मौसम सम्बद्ध प्रकोप अन्तर्गत उष्ण-प्रदेशीय चक्रवातहरू- जसलाइ एशियामा टाइफुन वा पश्चिमी मुलुकहरूमा हरिकेनका नामले चिनिन्छ, चट्याङ, असिना, टोर्नाडो, उच्च हिमपात, हिमआँधी, समुद्री तुफान, बाढी, खडेरी, लु, शीतलहर आदि पर्दछन् । यी प्रकोपहरू पहिरो, डढेलो, प्लेग, महामारी, तथा विषादी वस्तु एवं ज्वालामुखी विष्फोटनबाट प्रक्षेपित पदार्थहरूको प्रसार एवं विस्तार जस्ता अन्य प्रकोपसमेत कारण बन्न सक्दछन् ।

Intensive Risk* - सघन जोखिम

The risk associated with the exposure of large concentrations of people and economic activities to intense hazard events, which can lead to potentially catastrophic disaster impacts involving high mortality and asset loss.

उच्च प्रकोप घटनाका लागि गाढा जनघनत्व एवं आर्थिक गतिविधिको सम्मुखतासँग गाँसिएको जोखिम जसले गर्दा महाविपद् समेत निम्त्याउन सक्छ, र ठूलो परिमाणमा जनधनको क्षति गराउन सक्छ ।

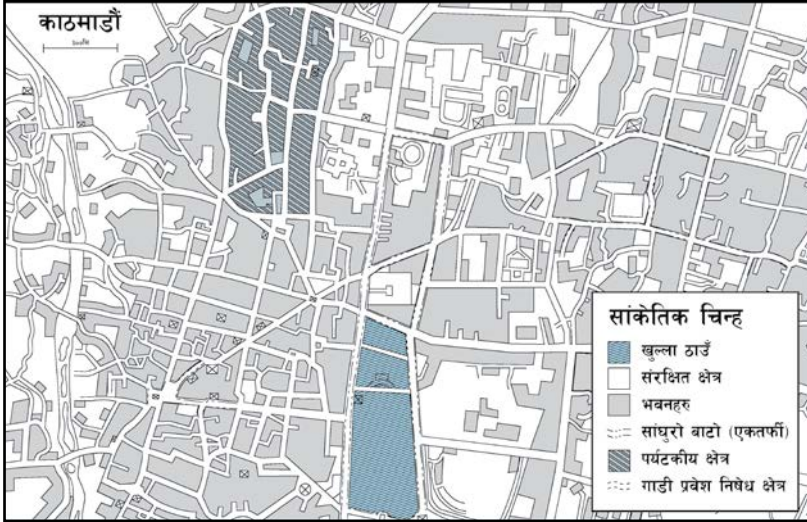
Comment: Comment: Intensive risk is mainly a characteristic of large cities or densely populated areas that are not only exposed to intense hazards such as strong earthquakes, active volcanoes, heavy floods, 19 tsunamis, or major storms but also have high levels of vulnerability to these hazards. See also “Extensive risk.”

टिप्पणी: तीव्र जोखिमको खासगरी ठूला शहर अथवा सघन मानव-वस्तीका क्षेत्रहरूको अवस्थालाई जनाउँदछ, जुन शक्तिशाली भूकम्प, सक्रिय

ज्वालामुखी, ठूला ठूला बाढी, पहिरो, सुनामी वा आँधीबेहरी जस्ता तीव्र जोखिमहरूको सम्मुख रहेका छन् । "Extensive Risk" पनि हेर्नुहोस् ।

Land-use Planning - भू-उपयोग योजना

The process undertaken by public authorities to identify, evaluate and decide on different options for the use of land, including consideration of long term economic, social and environmental objectives and the implications for different communities and interest groups, and the subsequent formulation and promulgation of plans that describe the permitted or acceptable uses.

सार्वजनिक प्राधिकार प्राप्त निकायद्वारा भूमि उपयोगका लागि विभिन्न विकल्पहरूको पहिचान, मूल्यांकन र निर्यात गर्ने पद्धति वा प्रक्रिया । यस अन्तर्गत दीर्घकालीन आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय उद्देश्यहरू र समुदाय विशेष तथा खास सरोकार भएका समूहमा पर्ने असरलाई समेत ख्याल गरी त्यसका लागि स्वीकृत या स्वीकार्य उपयोगिता भएका योजनाहरूको तर्जुमा तथा औपचारिक घोषणा आदि पर्दछन् ।

Comment: Land-use planning is an important contributor to sustainable development. It involves studies and mapping; analysis

of economic, environmental and hazard data; formulation of alternative land-use decisions; and design of long-range plans for different geographical and administrative scales. Land-use planning can help to mitigate disasters and reduce risks by discouraging settlements and construction of key installations in hazard-prone areas, including consideration of service routes for transport, power, water, sewage and other critical facilities.

टिप्पणी: भू-उपयोग योजनाले दिगो विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ । यसअन्तर्गत अध्ययन तथा नक्शांकन; आर्थिक, वातावरणीय एवं प्रकोप तथ्यांकको विश्लेषण; वैकल्पिक भू-उपयोग सौंच निऱ्यौल गर्नुका साथै विभिन्न भौगोलिक तथा प्रशासनिक तहमा दीर्घकालीन योजनाका ढाँचाहरू तयार पार्ने लगायतका कार्यहरू पर्दछन् । भू-उपयोग योजनाले प्रकोप उन्मुख क्षेत्रमा बसोबास एवम् सडक तथा राजमार्ग र अन्य अत्यावश्यक संरचनाको निर्माण वा स्थापना तथा मानव बसोबासलाई निरुत्साहित गरेर यस्ता क्षेत्रमा विपद् अल्पीकरण गरेर जोखिम न्यूनीकरण गर्नुमा सघाउ पुऱ्याउँछ ।

Mitigation - अल्पीकरण

The lessening or limitation of the adverse impacts of hazards and related disasters.

प्रकोप तथा तद्जन्य विपद्को प्रतिकूल असरलाई कम गर्ने वा सीमित तुल्याउने कार्यविधि

Comment: The adverse impacts of hazards often cannot be prevented fully, but their scale or severity can be substantially lessened by various strategies and actions. Mitigation measures encompass engineering techniques and hazard-resistant construction as well as improved environmental policies and public awareness. It should be noted that in climate change policy, “mitigation” is defined differently, being the term used for the reduction of greenhouse gas emissions that are the source of climate change.

टिप्पणी: प्रकोपका प्रतिकूल असरहरूलाई पूर्णतः निषेध गर्न सकिदैन यद्यपि विभिन्न रणनीति तथा क्रियाकलापद्वारा उल्लेखनीय रूपमा कम गर्न सकिन्छ । अल्पीकरणका उपायहरूमा ईञ्जिनियरिङ्ग प्रविधि तथा प्रकोप-प्रतिरोधी निर्माण

संरचना कार्यकासाथै सुदृढ वातावरणीय नीतिहरू एवं जनचेतना पर्दछन् । हेक्का गर्नु पर्ने कुरो के छ भने जलवायु परिवर्तन नीतिमा अल्पीकरणलाई फरक ढंगले परिभाषित गरिएको छ । त्यस क्षेत्रमा अल्पीकरण भन्नाले जलवायु परिवर्तको कारक-तत्वको रूपमा रहेको हरितगृह ग्यासहरूका उत्सर्जनको न्यूनीकरणलाई बुझाउँछ ।

National Platform for Disaster Risk Reduction - विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय मञ्चः

A generic term for national mechanisms for coordination and policy guidance on disaster risk reduction that are multi-sectoral and inter-disciplinary in nature, with public, private and civil society participation involving all concerned entities within a country.

विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा आवश्यक पर्ने समन्वयन र नीतिगत मार्ग निर्देशनका लागि तय गरिएका राष्ट्रिय संयन्त्रहरू । राज्यका सम्पूर्ण सरोकारवाला अंगहरू लगायत सार्वजनिक र निजी क्षेत्र एवं नागरिक समाजको सहभागिता रहने यस्ता संयन्त्रहरू बहुक्षेत्रगत र बहुपक्षीय प्रकृतिका हुन्छन् ।

Comment: This definition is derived from footnote 10 of the Hyogo Framework. Disaster risk reduction requires the knowledge, capacities and inputs of a wide range of sectors and organisations, including United Nations agencies present at the national level, as

appropriate. Most sectors are affected directly or indirectly by disasters and many have specific responsibilities that impinge upon disaster risks. National platforms provide a means to enhance national action to reduce disaster risks, and they represent the national mechanism for the International Strategy for Disaster Reduction.

टिप्पणी: यो परिभाषा ह्योगो कार्य-संरचना (Hyogo Framework) को पादटिप्पणी १० बाट साभार गरिएको हो । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि विभिन्न क्षेत्र र राष्ट्रसंघीय निकायहरूका साथै विभिन्न संघसंस्थाहरूको ज्ञान, क्षमता, अनुभव एवं स्रोतसाधनको आवश्यकता पर्दछ । राज्यका हरेक क्षेत्रहरू प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष रूपमा विपद्बाट प्रभावित हुन्छन र तिनीहरूका खास जिम्मेवारी रहेका हुन्छन । राष्ट्रिय मञ्चले विपद् जोखिम न्यूनीकरणको राष्ट्रिय पहलालाइ सुदृढ बनाउँछ । साथै, यस मञ्चले विपद् न्यूनीकरणका लागि अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्रमा प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

Natural Hazards - प्राकृतिक प्रकोप

Natural process or phenomenon that may cause loss of life, injury or other health impacts, property damage, loss of livelihoods and services, social and economic disruption, or environmental damage.

प्राकृतिक प्रकृया वा घटना जसका कारण जीउधनको नोक्सानी हुनुका साथै जीविकोपार्जनका उपाय तथा सेवाहरूमा क्षति पुग्दछ, चोटपटक एवम् लाग्ने तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्य असरहरू देखा पर्दछ, एवं सामाजिक तथा आर्थिक गतिरोध उत्पन्न हुन्छ ।

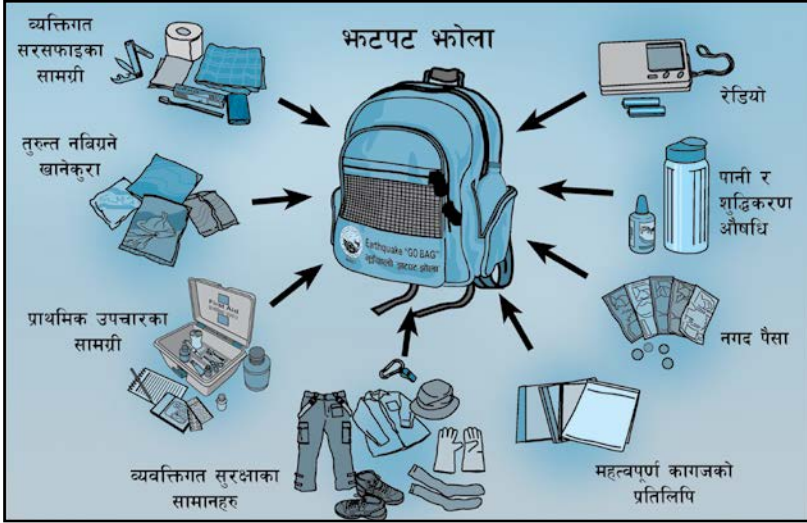
Comment: Natural hazards are a sub-set of all hazards. The term is used to describe actual hazard events as well as the latent hazard conditions that may give rise to future events. Natural hazard events can be characterized by their magnitude or intensity, speed of onset, duration, and area of extent. For example, earthquakes have short durations and usually affect a relatively small region, whereas droughts are slow to develop and fade away and often affect large regions. In some cases hazards may be coupled, as in the flood

caused by a hurricane or the tsunami that is created by an earthquake.

टिप्पणी: सम्पूर्ण प्रकोपहरूको एउटा हिस्सा प्राकृतिक प्रकोप हो । यो शब्दावलीले वास्तविक प्रकोपका घटनाका साथै भविष्यमा देखिन सक्ने हाल सुषुप्त रहेका प्रकोप अवस्थालाई समेत जनाउँछ । प्राकृतिक प्रकोपको घटनालाई त्यसको परिमाण वा तीव्रता, यस्तो प्रहारको वेग, अवधि तथा प्रभावको क्षेत्र विस्तारका आधारमा व्याख्या गर्न सकिन्छ । उदाहरणका लागि भूकम्पको अवधि छोटो हुन्छ र यसले तुलनात्मकरूपमा सानो क्षेत्रलाई प्रभावित पार्ने गर्दछ तर अनावृष्टि, अनिकाल (सुख्खा)को प्रकोप विस्तारै विकसित हुन्छ र व्यापक क्षेत्रलाई प्रभावित पार्ने गर्दछ । कतिपय घटनामा प्रकोपहरू एकअर्कासँग जोडिएर आउन सक्छन् जस्तो हुरिकेन आँधीका कारण बाढी आउन सक्छ, भूकम्पका कारण सुनामी आउन सक्छ ।

Preparedness - पूर्वतयारी

The knowledge and capacities developed by governments, professional response and recovery organizations, communities and individuals to effectively anticipate, respond to, and recover from, the impacts of likely, imminent or current hazard events or conditions.

संभावित सन्निकट वा हालको प्रकोप घटना अथवा प्रकोप अवस्थाका असह्ररूको प्रभावकारी ढंगले पूर्वानुमान गर्न सक्ने, प्रतिकार्य गर्नसक्ने र त्यसबाट पुनर्लाभ लिन सक्ने सरकारी निकाय, पेशागत/व्यवसायिक प्रतिकार्य तथा पुनर्लाभ संस्था, समुदाय र स्वयं व्यक्तिहरूद्वारा विकसित ज्ञान तथा क्षमता ।

Comment: Preparedness action is carried out within the context of disaster risk management and aims to build the capacities needed to efficiently manage all types of emergencies and achieve orderly transitions from response through to sustained recovery. Preparedness is based on a sound analysis of disaster risks and good

linkages with early warning systems, and includes such activities as contingency planning, stockpiling of equipment and supplies, the development of arrangements for coordination, evacuation and public information, and associated training and field exercises. These must be supported by formal institutional, legal and budgetary capacities. The related term “readiness” describes the ability to quickly and appropriately respond when required.

टिप्पणी: पूर्वतयारीका कार्यहरू विपद् जोखिम व्यवस्थापन अन्तर्गत सञ्चालन गरिन्छ । यसले सबै खालका आपत्कालीन अवस्थालाई प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न आवश्यक क्षमताहरू निर्माण गनुका साथै प्रतिकार्य देखि दीगो पुनर्लाभ सम्मको चरणहरूको संक्रमण प्रकृत्यालाई अवरोध रहित सहज एवं क्रमिक बनाउने प्रत्येक श्रृंखलाबद्ध कुरामा ध्यान दिन्छ । पूर्वतयारी कार्य विपद् जोखिमको सही विश्लेषण र पूर्व चेतावनी प्रणालीको सुदृढ समन्वयमा आधारित हुन्छ र यसले भैपरी आउने अवस्थाको प्रबन्ध गर्ने उपकरणहरूको भण्डारण र आपूर्ति गर्ने; समन्वय, निस्क्रमण तथा सार्वजनिक सूचना सम्बन्धी उचित चाजोपाँजो मिलाउने र सम्बद्ध विषयमा तालिम तथा स्थलगत अभ्यास संचालन गर्ने लगायतका विषयलाई समेत समावेश गर्दछ । पूर्वतयारीमा समेटिएका यी सम्पूर्ण कार्यहरूलाई मुलुकको औपचारिक संस्था, नियम कानून तथा अर्थ विनियोजन सम्बन्धी प्रावधानहरूले सघाउनु पर्दछ । अर्को शब्द तयारी अवस्था (Readiness) ले चाहिँ आवश्यक परेको बेलामा तत्काल र सही ढंगले प्रतिकार्य गर्ने क्षमतालाई बुझाउँछ ।

Prevention - निवारण

The outright avoidance of adverse impacts of hazards and related disasters.

प्रकोप तथा विपद्का प्रतिकूल असरहरूलाई तत्काल छुल्न सक्ने पद्धति वा क्षमता

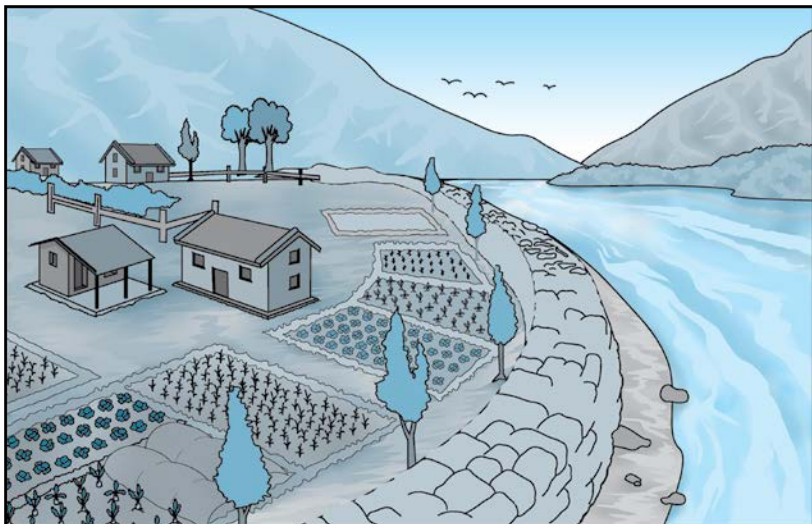
Comment: Prevention (i.e. disaster prevention) expresses the concept and intention to completely avoid potential adverse impacts through action taken in advance. Examples include dams or embankments that eliminate flood risks, land-use regulations that do not permit any settlement in high risk zones, and seismic engineering designs that ensure the survival and function of a critical building in any likely earthquake. Very often the complete avoidance of losses is not feasible and the task transforms to that of mitigation. Partly for this reason, the terms prevention and mitigation are sometimes used interchangeably in casual use.

टिप्पणी: निवारण (अर्थात विपद निवारण) ले संभावित प्रतिकूल असरहरूलाई अग्रिम रूपमा कार्यान्वयन गरिएको कार्यक्रमहरूद्वारा पूर्णरूपले छल्ने वा ती असरबाट कति पनि प्रभावित नहुने अवस्थामा पुऱ्याउने अवधारणा तथा चाहना भन्ने बुझाउँछ । उदाहरणको रूपमा बाढीको जोखिम हटाउनका लागि बाँध वा तटबन्ध, उच्च जोखिम क्षेत्रमा बसोवासका लागि अनुमति नदिने सम्बन्धी भू-उपयोग नियम-विनियम, तथा भूकम्पीय जोखिमयुक्त क्षेत्रका आवासहरूमा सेवा सुचारु राख्ने र जीवन रक्षाका लागि भूकम्पीय हिसाबले सुरक्षित भवन निर्माण कार्य आदिलाई लिन सकिन्छ । अधिकांश अवस्थामा पूर्णरूपमा क्षतिलाई रोक्नसक्ने संभावना नरहने भएकाले कार्यक्रमहरू अल्पीकरणतर्फ केन्द्रित गरिन्छ । यसकारण अनौपचारिक “निवारण” र “अल्पीकरण” लाई एकअर्काका समनार्थीका रूपमा पनि लिने गरिन्छ ।

Prospective Disaster Risk Management* - सम्भाव्य विपद् जोखिम व्यवस्थापन

Management activities that address and seek to avoid the development of new or increased disaster risks.

नयाँ तथा बढ्दो विपद् जोखिमलाई सम्बोधन गर्ने तथा संभाव्य असरलाई छुल्ने व्यवस्थापन गतिविधि/क्रियाकलापहरू ।

Comment: This concept focuses on addressing risks that may develop in future if risk reduction policies are not put in place, rather than on the risks that are already present and which can be managed and reduced now. See also Corrective disaster risk management.

टिप्पणी: यो अवधारणा विद्यमान र अहिले नै व्यवस्थापन एवं न्यूनीकरण गर्न सकिने जोखिमहरूमा भन्दा पनि जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी नीतिहरू अवलम्बन नगरिएको खण्डमा विकसित हुन सक्ने जोखिमहरूको संबोधनमा केन्द्रित छ ।

Corrective Disaster Risk Management पनि हेर्नुहोस् ।

Public Awareness - जनचेतना, जनसचेतना

The extent of common knowledge about disaster risks, the factors that lead to disasters and the actions that can be taken individually and collectively to reduce exposure and vulnerability to hazards.

विपद् जोखिम र विपद् निम्त्याउने कारक-तत्वहरू का साथै प्रकोप सम्मुखता एवं संकटासन्नतालाई क्रमशः न्यूनीकरण गर्दै लैजाने कृयाकलाप र पद्धतिको बारेमा आम जनमानसमा रहेको ज्ञान र त्यसको स्तर ।

Comment: Public awareness is a key factor in effective disaster risk reduction. Its development is pursued, for example, through the development and dissemination of information through media and educational channels, the establishment of information centres, networks, and community or participation actions, and advocacy by senior public officials and community leaders.

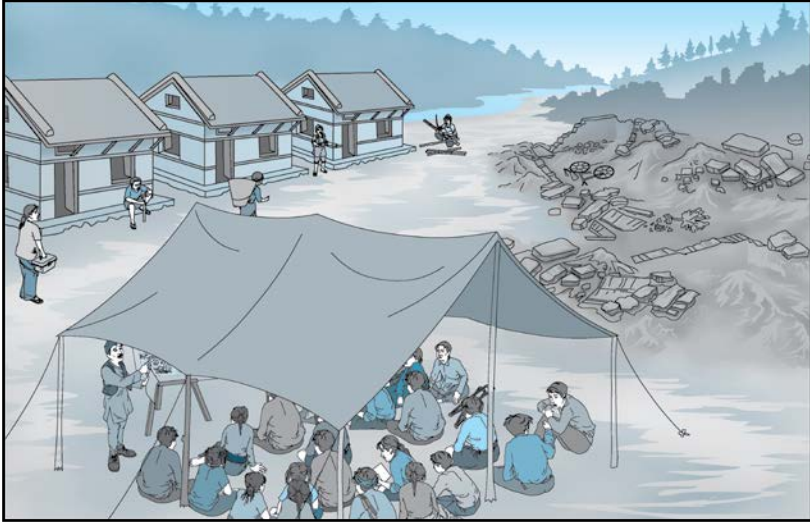
टिप्पणी: जनचेतना प्रभावकारी विपद् जोखिम न्यूनीकरणको महत्वपूर्ण तत्त्व वा पक्ष हो । सूचनाको प्रचार प्रसारमा संचार एवं शैक्षिक संघसंस्थाहरूलाई संलग्न गराएर सूचना केन्द्र तथा संजालको स्थापना गरेर, सामुदायिक एव)

सहभागितामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेर तथा यस सम्बन्धी पैरवीमा वरिष्ठ सरकारी अधिकारी र समुदायका अगुवाहरूलाई संलग्न गराएर जनचेतना अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ ।

Recovery - पुनर्लाभ

The restoration, and improvement where appropriate, of facilities, livelihoods and living conditions of disaster-affected communities, including efforts to reduce disaster risk factors.

विपद् प्रभावित समुदायमा आधारभूत सुविधाहरू एवं जीविकोपार्जनका उपायहरू र माध्यमहरूको संभव भएसम्मको पुनर्स्थापना तथा सुधार । यस अन्तर्गत जोखिमका कारक तत्वहरूको न्यूनीकरणका प्रयासहरू समेटिन्छन् ।

Comment: The recovery task of rehabilitation and reconstruction begins soon after the emergency phase has ended, and should be based on pre-existing strategies and policies that facilitate clear institutional responsibilities for recovery action and enable public participation. Recovery programmes, coupled with the heightened public awareness and engagement after a disaster, afford a valuable opportunity to develop and implement disaster risk reduction measures and to apply the “build back better” principle.

टिप्पणी: पुनर्वास तथा पुनर्निर्माणका पुनर्लाभ कार्य आपत्कालीन अवस्थाको अन्त्यसँगै तुरुन्तै शुरू हुन्छन् । यो कार्य पुनर्लाभको संस्थागत जिम्मेवारीलाई सहज एवं जनसहभागितालाई सुदृढ र सक्षम बनाउने उद्देश्यले तय गरिएका पूर्ववत रणनीति र नीतिहरूमा आधारित हुनुपर्दछ । विपद् पश्चात्को व्यापक जनचेतना र सहभागिताका साथमा सञ्चालन हुने पुनर्लाभ कार्यक्रमहरूले विपद जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरूको निर्धारण एवं कार्यान्वयनका निम्ति महत्त्वपूर्ण अवसर प्रदान गर्दछ । वास्तवमा यो अवस्था “उन्नत पुनर्निर्माण गरौं” भन्ने सिद्धान्तलाई लागू गर्ने अर्को अवसर पनि हो ।

Residual Risk - अवशिष्ट जोखिम

The risk that remains in unmanaged form, even when effective disaster risk reduction measures are in place, and for which emergency response and recovery capacities must be maintained.

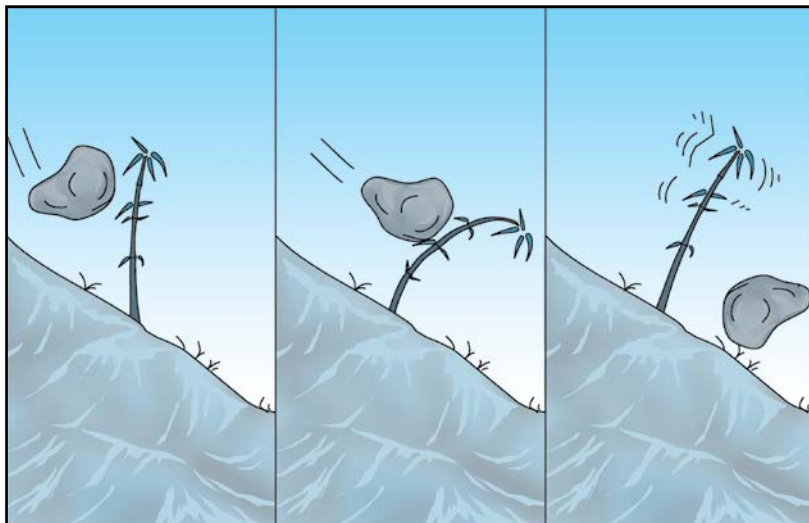
प्रभावकारी विपद् जोखिम न्यूनीकरणका विधिहरू र उपायहरू सफलताकासाथ कार्यान्वयन गर्दा पनि व्यवस्थित हुन नसकेको अवस्थामा रहेको जोखिम । यस्तो जोखिमका लागि आपत्कालीन प्रतिकार्य र पुनर्लाभका क्षमताहरूलाई समुदाय र राष्ट्रले निरन्तर रूपमा सुचारु राख्नु पर्ने हुन्छ ।

Comment: The presence of residual risk implies a continuing need to develop and support effective capacities for emergency services, preparedness, response and recovery together with socio-economic policies such as safety nets and risk transfer mechanisms.

टिप्पणी: समुदायमा अवशिष्ट जोखिम कायम रहनुले आपत्कालीन सेवाहरू, पूर्वतयारी, प्रतिकार्य तथा पुनर्लाभका लागि प्रभावकारी क्षमता विकास र प्रवर्द्धनको निरन्तर आवश्यकता छ, भन्ने संकेत गर्दछ ।

Resilience - उत्थानशीलता

The ability of a system, community or society exposed to hazards to resist, absorb, accommodate to and recover from the effects of a hazard in a timely and efficient manner, including through the preservation and restoration of its essential basic structures and functions.

प्रकोप सम्मुखतामा रहेका प्रणाली, समुदाय वा समाजमा अन्तर्निहित क्षमता जसले प्रकोपका असरहरूलाई समयमा नै प्रभावकारी ढंगले प्रतिरोध, शमन वा समायोजन गर्नुका साथै पूर्ववस्थामा फर्कन सामर्थ्य गराउँछ । यस अन्तर्गत आधारभूत संरचना वा सेवा-प्रणालीको संरक्षण एवं पुनर्स्थापना लगायत पर्दछन् ।

Comment: Resilience means the ability to “resile from” or “spring back from” a shock. The resilience of a community in respect to potential hazard events is determined by the degree to which the community has the necessary resources and is capable of organizing itself both prior to and during times of need.

टिप्पणी: उत्थानशीलता भन्नाले प्रकोपको धक्का वा आघातबाट तत्काल उठ्न सक्ने वा पूर्वावस्थामा फर्कन सक्ने क्षमतालाई जनाउँछ । संभाव्य प्रकोप घटनाको सन्दर्भमा समुदायको उत्थानशीलता मापन गर्दा समुदायसँग रहेको आवश्यक साधन श्रोतको परिमाण र स्तर तथा जरुरी परेको बेलामा र त्यसअघि पनि समुदायले आफुलाई व्यवस्थित गर्न सक्ने क्षमतालाई आधार मान्नुपर्दछ ।

Response - प्रतिकार्य

The provision of emergency services and public assistance during or immediately after a disaster in order to save lives, reduce health impacts, ensure public safety and meet the basic subsistence needs of the people affected.

विपद् घटना भइरहेको बेला र तत्काल घटना पश्चात मानिसको जीवनरक्षा गर्न मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने असरहरूलाई न्यून गर्न र आम नागरिकलाई सुरक्षाको प्रत्याभूति दिनुका साथै प्रभावित व्यक्ति वा समुदायका लागि आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ती गर्न सक्ने अवस्था सुनिश्चित गर्ने आपतकालीन सेवाहरू र सार्वजनिक सहायताका व्यवस्थाहरू।

Comment: Disaster response is predominantly focused on immediate and short-term needs and is sometimes called “disaster relief”. The division between this response stage and the subsequent recovery stage is not clear-cut. Some response actions, such as the supply of temporary housing and water supplies, may extend well into the recovery stage.

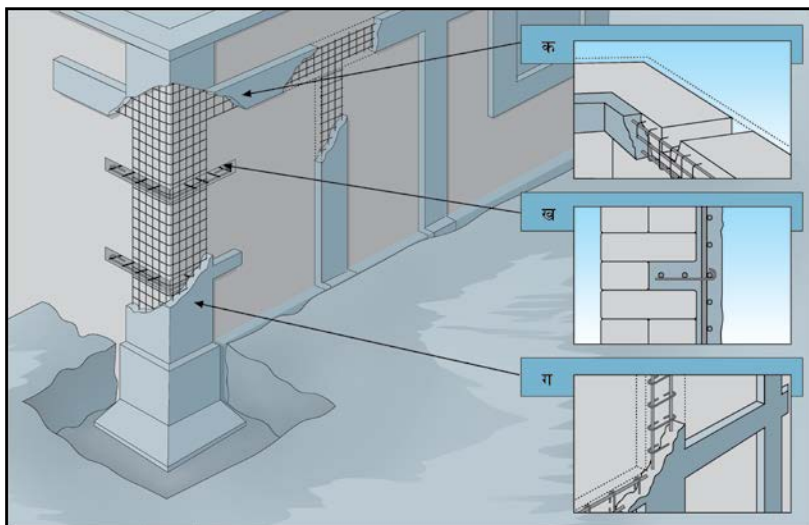
टिप्पणी: विपद् प्रतिकार्य मूलतः तत्काल एवं अल्पकालीन आवश्यकताहरूमा केन्द्रित रहन्छ, र कहिलेकाहीं यसलाई “विपद् राहत” पनि भनिन्छ। प्रतिकार्य

चरण र तत्पश्चातको पुनर्लाभ चरणबीचमा ठयाक्कै सिमारेखा कोर्न गाह्रो छ । जस्तो कि अस्थायि आवासको व्यवस्था तथा खानेपानी आपूर्ति जस्ता प्रतिकार्य गतिविधिहरू आदि पुनर्लाभको चरणमा समेत कार्यान्वित हुन सक्छन् ।

Retrofitting - प्रबलीकरण

Reinforcement or upgrading of existing structures to become more resistant and resilient to the damaging effects of hazards.

विद्यमान संरचनालाई प्रकोपका घातक असरहरू प्रतिरोध गर्न सक्ने वा तीप्रति उत्थानशील रहन सक्ने ध्येयले अवलम्बन गरिने सबलीकरण वा गुणस्तरोन्नति पद्धति ।

Comment: Retrofitting requires consideration of the design and function of the structure, the stresses that the structure may be subject to from particular hazards or hazard scenarios, and the practicality and costs of different retrofitting options. Examples of retrofitting include adding bracing to stiffen walls, reinforcing pillars, adding steel ties between walls and roofs, installing shutters on windows, and improving the protection of important facilities and equipment.

टिप्पणी: प्रबलीकरण अन्तर्गत भौतिक संरचना (घर, अस्पताल आदि) को डिजाइन र उपयोगको किसिमका साथै प्रकोप-विशेष वा प्रकोप

परिदृश्यहरूबाट संरचनामा पर्न जाने थपभार तथा प्रबलीकरणका विभिन्न उपायहरूको व्यवहारिकता एवं लागत खर्चको परिमाण आदि समेतको विस्तृत लेखाजोखा हुनु वा गर्नु पर्दछ । प्रबलीकरणका उदाहरणहरूमा कमजोर गारोलाई सुरक्षा गर्ने, पिलरलाई सबलीकरण गर्ने, भित्ता र छतको जोर्नी बलियो बनाउने, भ्यालमा सुरक्षातह थप्ने तथा महत्वपूर्ण सेवा दिने प्रणाली र उपकरणहरूको सम्भार, सुधार गर्ने जस्ता विधिहरू लिन सकिन्छ ।

Risk - जोखिम

The combination of the probability of an event and its negative consequences.

कुनै पनि प्रकोप घटनाको संभाव्यता र त्यसका नकारात्मक परिणामहरूको समग्र अवस्था ।

Comment: This definition closely follows the definition of the ISO/IEC Guide 73. The word “risk” has two distinctive connotations: in popular usage the emphasis is usually placed on the concept of chance or possibility, such as in “the risk of an accident”; whereas in technical settings the emphasis is usually placed on the consequences, in terms of “potential losses” for some particular cause, place and period. It can be noted that people do not necessarily share the same perceptions of the significance and underlying causes of different risks.

See other risk-related terms in the Terminology: Acceptable risk; Corrective disaster risk management; Disaster risk; Disaster risk

management; Disaster risk reduction; Disaster risk reduction plans; Extensive risk; Intensive risk; Prospective disaster risk management; Residual risk; Risk assessment; Risk management; Risk transfer.

टिप्पणी: यो परिभाषा ISO/IEC Guide 73 बाट निर्देशित छ । "जोखिम" शब्दबाट सामान्यतया दुई अलग भाव भल्किन्छ । जनजिब्रोको बोलीमा जोखिमले घटना हुनसक्ने संयोग वा संभावना भन्ने अर्थलाई जोड दिन्छ, जस्तै दुर्घटनाको जोखिम । प्राविधिक दृष्टिकोणले जोखिम शब्दले प्रकोपको परिणाममा वढी जोड दिन्छ जसअनुसार जोखिमको अर्थ निश्चित कुनै प्रकोपको कारणले निश्चित ठाँउमा निश्चित समयावधिभित्र हुनसक्ने संभावित मानवजीवन वा धनमालको क्षति भन्ने बुझिन्छ । विचारणीय कुरा के छ भने विभिन्न जोखिमहरूको अवस्था र त्यसका अन्तर्निहित कारणहरूका बारेमा आम जनसमुदायको एउटै धारणा नरहन सक्छ ।

यसका लागि जोखिम सम्वद्ध अन्य शब्दहरू पनि हेर्नुहोस् ।

Risk Assessment - जोखिम निर्धारण

प्रकोप घटनाको संभावना	प्रकोप घटनाको असर		
	न्यून	मध्यम	अति उच्च
अति उच्च			
मध्यम			
न्यून			

A methodology to determine the nature and extent of risk by analysing potential hazards and evaluating existing conditions of vulnerability that together could potentially harm exposed people, property, services, livelihoods and the environment on which they depend.

जोखिमको प्रकृतिका साथै त्यसको स्तर वा मात्रा निर्धारण गरिने विधि । यस पद्धतिले संभावित प्रकोपहरूको विश्लेषण गर्नुका साथै विद्यमान संकटासन्नताको विविध अवस्थाको पहिचान एवं मूल्यांकन गर्दछ । यस प्रकार प्रकोप एवम् संकटासन्नताको संयुक्त मूल्यांकनबाट मानिस, समुदाय, निर्मित संरचना र श्रोत, धनमाल, सेवा, जीविकोपार्जन तथा वरिपरिका वातावरणमा पर्नसक्ने संभावित क्षतिको सम्पूर्ण मूल्यांकन हुन सक्छ ।

Comment: Risk assessments (and associated risk mapping) include: a review of the technical characteristics of hazards such as their location, intensity, frequency and probability; the analysis of exposure and vulnerability including the physical social, health,

economic and environmental dimensions; and the evaluation of the effectiveness of prevailing and alternative coping capacities in respect to likely risk scenarios. This series of activities is sometimes known as a risk analysis process.

टिप्पणी: जोखिमको निर्धारण तथा तत्सम्बन्धी जोखिमको नक्शाकन अन्तरगत निम्न कुराहरू पर्दछन् ।

- प्रकोपका प्राविधिक विशेषताहरू जस्तै: स्थान, तीव्रता, आवृत्ति र संभावनाको पुनरावलोकन
- भौतिक, सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय तथा स्वास्थ्यसम्बन्धी विविध पक्षहरू लगायतका सम्मुखता एवं संकटासन्नताको विश्लेषण,
- संभाव्य ठानिएको जोखिमको सामनाका लागि विद्यमान तथा वैकल्पिक सामना क्षमताको पहिचान गरी तिनको प्रभावकारिताको मूल्यांकन ।

Risk Management - जोखिम व्यवस्थापन

The systematic approach and practice of managing uncertainty to minimize potential harm and loss.

संभावित हानी एवं क्षतिलाई कम पार्नका लागि विपदजन्य असर सृजित अन्यौलको अवस्थालाई व्यवस्थित गर्ने सिलसिलाबद्ध पद्धति तथा अभ्यास ।

Comment: Risk management comprises risk assessment and analysis, and the implementation of strategies and specific actions to control, reduce and transfer risks. It is widely practiced by organizations to minimise risk in investment decisions and to address operational risks such as those of business disruption, production failure, environmental damage, social impacts and damage from fire and natural hazards. Risk management is a core issue for sectors such as water supply, energy and agriculture whose production is directly affected by extremes of weather and climate.

टिप्पणी: जोखिम व्यवस्थापनभित्र जोखिम निर्धारण र विश्लेषण, तथा जोखिमलाई नियन्त्रित, न्यूनीकृत र स्थानान्तरण गर्न सक्ने रणनीति एवं

विशिष्ट क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनका पक्षहरू समाविष्ट हुन्छन् । संघ संस्थाहरूले लगानी सम्बन्धी निर्णयसँग जोडिएका जोखिम कम गर्न तथा व्यवसाय गतिरोध, उत्पादन असफलता, वातावरणीय क्षति, सामाजिक असर एवम् आगलागी र प्राकृतिक प्रकोपका जोखिमहरू संवोधन गर्न जोखिम व्यवस्थापनको व्यापक प्रयोग गर्ने गरिन्छ । खानेपानी आपूर्ति, मौसममा हुने ठूलो अदलवदलबाट प्रत्यक्ष प्रभावित उर्जा एवम् कृषि क्षेत्रहरूमा जोखिम व्यवस्थापनले अत्याधिक महत्व राख्दछ ।

Risk Transfer - जोखिम हस्तान्तरण

The process of formally or informally shifting the financial consequences of particular risks from one party to another whereby a household, community, enterprise or state authority will obtain resources from the other party after a disaster occurs, in exchange for ongoing or compensatory social or financial benefits provided to that other party.

कुनै खास जोखिमका वित्तीय परिणाम वा असरहरूलाई औपचारिक वा अनौपचारिक ढंगले एक पक्षबाट अरु पक्षहरूमा स्थानान्तरण गर्ने प्रक्रिया । यस अन्तर्गत परिवार, समुदाय, व्यवसाय वा राज्यका निकायले अर्को पक्षलाई निरन्तर वा क्षतिपूर्तिको रूपमा दिइएको सामाजिक तथा वित्तीय लाभको सट्टामा विपद् घटनापश्चात् दोस्रो पक्षबाट यथोचित सहायता प्राप्त गर्न सक्छन् ।

Comment: Insurance is a well-known form of risk transfer, where coverage of a risk is obtained from an insurer in exchange for ongoing premiums paid to the insurer. Risk transfer can occur

informally within family and community networks where there are reciprocal expectations of mutual aid by means of gifts or credit, as well as formally where governments, insurers, multi-lateral banks and other large risk-bearing entities establish mechanisms to help cope with losses in major events. Such mechanisms include insurance and re-insurance contracts, catastrophe bonds, contingent credit facilities and reserve funds, where the costs are covered by premiums, investor contributions, interest rates and past savings, respectively.

टिप्पणी: बीमा जोखिम स्थानान्तरणको एउटा सुपरिचित पद्धति हो । जसमा बीमाकर्ताबाट निरन्तर रूपमा भुक्तान गरिएको प्रिमियमको बदलामा जोखिमको क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्न सकिन्छ । जोखिम स्थानान्तरण अनौपचारिक रूपमा परिवारभित्र वा सामुदायिक संजालमा पनि संभव हुनसक्छ जहाँ उपहार र सरसापटीमार्फत पारस्परिक सहयोग र अपेक्षाहरू परिपूर्ति हुन्छन् । औपचारिकरूपमा सरकार, बीमा संस्था, बहुउद्देश्यीय बैकहरू तथा जोखिम शमन गर्ने संस्थाहरूले ठूला-ठूला घटनामा हुने क्षतिलाई सामना गर्न सघाउ पुऱ्याउने हेतुले संयन्त्रहरू स्थापना गर्दछन् । यस्ता संयन्त्रहरू भन्नाले बीमा तथा पुनर्बीमा करार, महाविपत्ती ऋण-पत्र, भैपरी अवस्थाका लागि ऋण सुविधा तथा संचित कोष लगायत पर्दछन् । यिनका खर्चहरू क्रमशः प्रिमियम, लगानीकर्ताको योगदान, व्याजदर तथा पूर्व वचतहरू मार्फत बेहोरिन्छन् ।

Socio-natural Hazard* - सामाजिक-प्राकृतिक प्रकोप

The phenomenon of increased occurrence of certain geophysical and hydrometeorological hazard events, such as landslides, flooding, land subsidence and drought, that arise from the interaction of natural hazards with overexploited or degraded land and environmental resources.

भू-भौतिक एवं जल तथा मौसम सम्बद्ध प्रकोप घटनाहरूको बढ्दो मात्रा वा आवृत्ति । यस अन्तर्गत भूमी तथा वातावरणीय स्रोत साधनको अधिक प्रयोग या हासका कारण उत्पन्न हुने बाढी, पहिरो, भूस्खलन, खडेरी आदि पर्दछन् ।

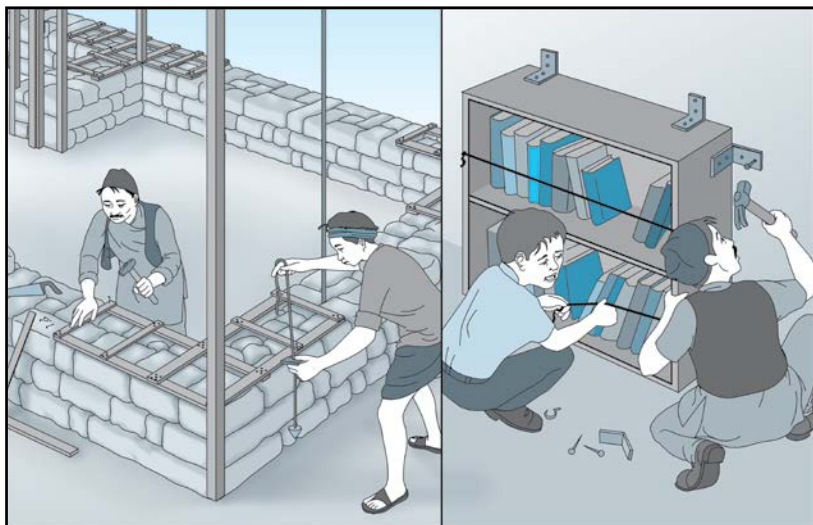
Comment: This term is used for the circumstances where human activity is increasing the occurrence of certain hazards beyond their natural probabilities. Evidence points to a growing disaster burden from such hazards. Socio-natural hazards can be reduced and avoided through wise management of land and environmental resources.

टिप्पणी: यस परिभाषाले प्राकृतिक रूपले घटित हुन सक्ने संभावना भन्दा माथि रहेका तर मानव गतिविधिका कारण बढ्दै गईरहेका प्रकोपहरूलाई जनाउँछ । उपलब्ध प्रमाणले यस्ता प्रकोपका कारण व्यहोर्नु पर्ने विपदको भार बढ्दै गएको देखाउँछ । भूमी तथा वातावरणीय स्रोत-साधनको सुशुभपूर्ण व्यवस्थापनद्वारा सामाजिक प्राकृतिक प्रकोपहरूलाई घटाउन या टार्न सकिन्छ ।

Structural and non-structural Measures - संरचनात्मक तथा गैर-संरचनात्मक उपायहरू

Structural measures: Any physical construction to reduce or avoid possible impacts of hazards, or application of engineering techniques to achieve hazard resistance and resilience in structures or systems;

Non-structural measures: Any measure not involving physical construction that uses knowledge, practice or agreement to reduce risks and impacts, in particular through policies and laws, public awareness raising, training and education.

संरचनात्मक उपायहरू: प्रकोपका संभावित असरहरूलाई न्यून पार्न, टार्न वा छुल्लाका लागि गरिने कुनै पनि भौतिक निर्माण कार्य; अर्थात् संरचना प्रणालीहरूमा वा प्रकोप प्रतिरोधी क्षमता र उत्थानशीलता हासिल गर्न प्रयोग गरिने ईञ्जिनियरिङ्ग प्रविधि ।

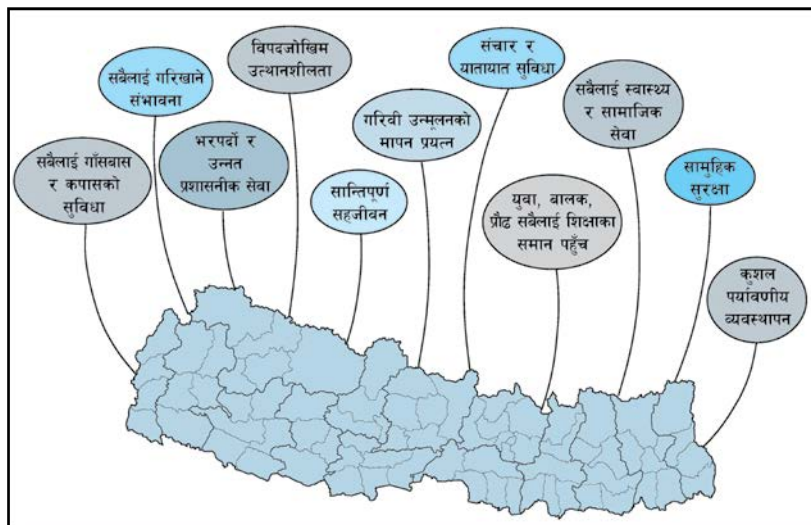
गैर-संरचनात्मक उपायहरू: जोखिम र तिनका असरहरू न्यून पार्नका लागि अवलम्बन गरिने भौतिक संरचना निर्माण बाहेकका उपायहरू । यस अन्तर्गत उन्नत नीति-नियम तथा कानुनी प्रावधान, जनचेतना अभिवृद्धि, प्रशिक्षण एवं शिक्षा कार्यक्रममार्फत ज्ञान, अभ्यास र समझदारी प्रवर्द्धन र प्रयोग पर्दछन् ।

Comment: Common structural measures for disaster risk reduction include dams, flood levies, ocean wave barriers, earthquake-resistant construction, and evacuation shelters. Common non-structural measures include building codes, land use planning laws and their enforcement, research and assessment, information resources, and public awareness programmes. Note that in civil and structural engineering, the term “structural” is used in a more restricted sense to mean just the load-bearing structure, with other parts such as wall cladding and interior fittings being termed non-structural.

टिप्पणी: विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सामान्य संरचनागत उपायहरूअन्तर्गत बाँध, तटबन्ध, समुद्री छाल रोक्ने छेका, भूकम्प -प्रतिरोधी भवन निर्माण तथा अस्थायि आवास आदि पर्दछन् । त्यस्तै, सामान्य गैर-संरचनागत उपायहरूमा भवन निर्माण संहिता, भू-उपयोग योजना सम्बन्धी कानुनी प्रावधान तथा तिनको कार्यान्वयन, अनुसन्धान एवं लेखाजोखा, सूचना श्रोत, तथा जनचेतना अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरू पर्दछन् । हेक्का के राख्नु पर्दछ भने सिभिल तथा संरचनात्मक इन्जिनियरिङ्गमा संरचनागत शब्दको प्रयोग केवल भारवाहक संरचनामा बढी सीमित गरिएको पाइन्छ र भित्तो छपाइ (Wall Cladding) र भित्री फिटिङ्ग जस्ता अन्य पक्षहरूलाई भने गैर-संरचनात्मक उपाय अन्तर्गत राखिएको पाइन्छ ।

Sustainable Development - दिगो विकास

Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.

वर्तमान आवश्यकताहरू पूर्ति गर्ने यस्तो विकास प्रकृया जस अन्तर्गत भावी पुस्ताको आवश्यकताहरू पूर्ति गर्ने क्षमतासँग सम्भौता गरिएको हुँदैन ।

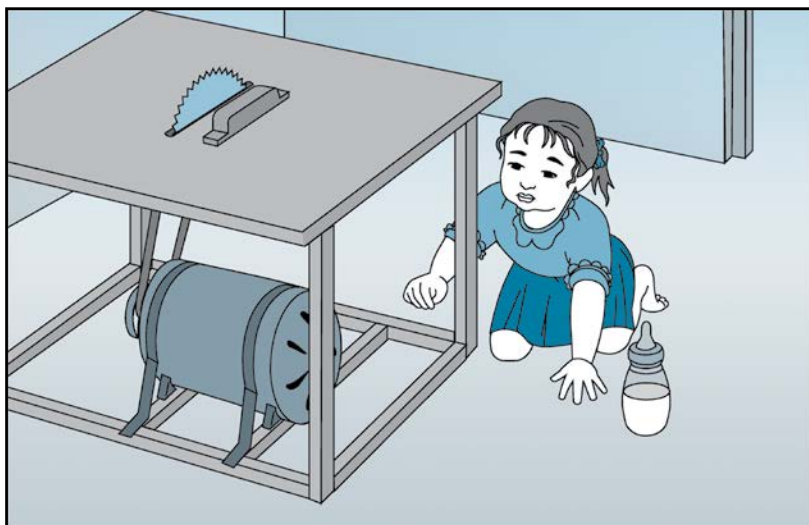
Comment: This definition coined by the 1987 Brundtland Commission is very succinct but it leaves unanswered many questions regarding the meaning of the word development and the social, economic and environmental processes involved. Disaster risk is associated with unsustainable elements of development such as environmental degradation, while conversely disaster risk reduction can contribute to the achievement of sustainable development, through reduced losses and improved development practices.

टिप्पणी: १९८७ को ब्रन्टल्याण्ड आयोगले दिएको यो परिभाषा अत्यन्त संक्षिप्त एवं सारगर्भित देखिन्छ । यद्यपि यसले “विकास” शब्दको अर्थ र यससँग जोडिएका सामाजिक, आर्थिक एवं वातावरणीय प्रक्रियाका सन्दर्भमा कैयन सवालहरू अनुत्तरित छोडेको छ । विपद् जोखिम भन्ने कुरा वातावरणीय ह्रास जस्ता विकासका दिगोपन विरोधी तत्त्वहरूसँग गाँसिएको हुन्छ, र अर्को तर्फबाट हेर्दा विपद् जोखिम न्यूनीकरणले न्यूनीकृत क्षति र सुधारिएका विकास अभ्यासमार्फत दिगो विकास हासिल गर्न महत्वपूर्ण योगदान दिन्छ ।

Technological Hazard - प्रविधिगत प्रकोप

A hazard originating from technological or industrial conditions, including accidents, dangerous procedures, infrastructure failures or specific human activities, that may cause loss of life, injury, illness or other health impacts, property damage, loss of livelihoods and services, social and economic disruption, or environmental damage.

प्रविधिगत तथा औद्योगिक अवस्थाबाट सृजित प्रकोप । यस अन्तर्गत दुर्घटना, खतरनाक कार्यविधि, पूर्वाधारकोक्षति, वा खास खालका मानवीय क्रियाकलाप पर्दछन् । जसको परिणाम स्वरूप जनधन तथा वातावरणीय क्षति हुनसक्छ, स्वास्थ्यसम्बन्धी असर देखिन सक्छ, जीविकोपार्जनका उपाय र सेवाहरूमा नकारात्मक प्रभाव पर्नसक्छ, सामाजिक आर्थिक गतिरोध हुनसक्छ ।

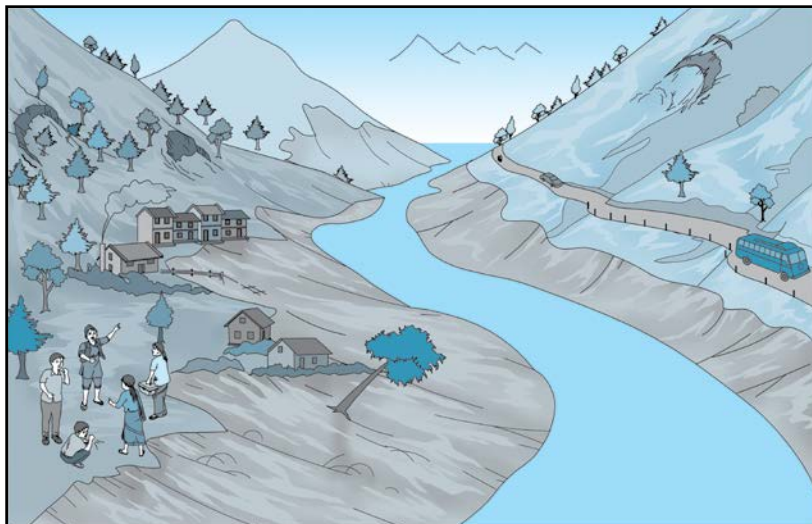
Comment: Examples of technological hazards include industrial pollution, nuclear radiation, toxic wastes, dam failures, transport accidents, factory explosions, fires, and chemical spills.

Technological hazards also may arise directly as a result of the impacts of a natural hazard event.

टिप्पणी: प्रविधिगत प्रकोपका उदाहरणमा औद्योगिक प्रदूषण, आणविक विकिरण, विषाक्त उत्सर्जित पदार्थ, बाँध भत्कनु, यातायात दुर्घटना, कारखानामा हुने विष्फोटन, आगलागी तथा रासायनिक चुहावट पर्दछन् । प्रविधिगत प्रकोपहरू प्रत्यक्षतः प्राकृतिक प्रकोप घटनाका असरका परिणामको रूपमा पनि उत्पन्न हुन सक्छन् ।

Vulnerability - संकटासन्नता

The characteristics and circumstances of a community, system or asset that make it susceptible to the damaging effects of a hazard.

कुनै समुदाय, कार्यप्रणाली वा जायजेथामाथि प्रकोपका असरहरू प्रत्यक्ष पर्न सक्ने अवस्था वा परिवेश ।

Comment: There are many aspects of vulnerability, arising from various physical, social, economic, and environmental factors. Examples may include poor design and construction of buildings, inadequate protection of assets, lack of public information and awareness, limited official recognition of risks and preparedness measures, and disregard for wise environmental management. Vulnerability varies significantly within a community and over time. This definition identifies vulnerability as a characteristic of the element of interest (community, system or asset) which is independent of its exposure. However, in common use the word is often used more broadly to include the element's exposure.

टिप्पणी: विभिन्न भौतिक, सामाजिक, आर्थिक वातावरणीय कारकतत्वहरूबाट उत्पन्न हुने संकटासन्नताका विभिन्न पक्षहरू छन् । उदाहरणको रूपमा भवनहरूको कमजोर डिजाइन र निर्माण, पूँजीको अपर्याप्त संरक्षण, सार्वजनिक सूचना र चेतनाको अभाव, जोखिम र पूर्वतयारीका उपायहरूमा सरकारी आधिकारिक निकायहरूको चासो चिन्तामा रहने सिमितता, तथा सुभ्रवुभ्रपूर्ण वातावरणीय व्यवस्थापनप्रति उपेक्षा आदि पर्दछन् । संकटासन्नताको स्तर समुदायको विभिन्न अंगमा र विभिन्न समयमा उल्लेख्यरूपमा परिवर्तित हुन्छ । यस परिभाषामा संकटासन्नतालाई सम्मुखतासँग असम्बद्ध राखी समुदाय, प्रणाली वा पूँजीको विभिन्न विशेषताहरूको रूपमा पहिचान गरिएको छ । यद्यपि सामान्य प्रयोगमा संकटासन्नतालाई समुदाय, प्रणाली वा पूँजीको जोखिम सम्मुखतासँग समेत जोडेर हेरिन्छ ।

* Emerging new concepts that are not in widespread use but are of growing professional relevance; the definition of these terms remain to be widely consulted upon and may change in future.

* यस्तो संकेत भएका पदावलीहरू अदियमान नवीन अवधारणहरू हुन् जुन हाल त्यति व्यापक प्रयोगमा छैनन् तर पेशागत सान्दर्भिकताका हिसावले महत्वपूर्ण छन्, तिनीहरूका परिभाषा अझै परामर्शका चरणमा छन् र आगामि दिनमा परिवर्तित स्वरूपमा आउन सक्छन् ।

Please find the English publication on this link

<http://www.preventionweb.net/english/professional/publications/v.php?id=7817>

परिशिष्ट १

यस शब्दावली UNISDR को एशिया-प्रशान्त क्षेत्रीय कार्यालय, बैंककको सहयोग तथा विपद् न्यूनीकरण एवं प्रतिकार्यका लागि एशियाली सञ्जाल (ADRRN) को समन्वयमा भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल (NSET) द्वारा प्रथम मस्यौदा तयार पारिएको हो । यसमा समाविष्ट विषयवस्तु एवं जानकारीहरू UNISDR द्वारा तयार पारिएका सामग्रीमा आधारित छन् । शब्दहरूको नेपाली रूप नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय र Action Aid Nepal को सहयोगमा भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल (NSET) द्वारा मिति २०६४ माघ ५-६ मा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको धुलिखेलमा आयोजित कार्यशालामा सहभागी वरिष्ठ साहित्यकार, भाषाशास्त्री तथा नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय, Action Aid Nepal एवं NSET का प्राविधिकहरूद्वारा निरूपण गरिएको हो ।

प्रकोप जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी नेपाली शब्दहरूको चयन/निर्माण
कार्यशाला (५-६ माघ, २०६४, धुलिखेल) मा सहभागी व्यक्तिहरूको उपस्थिति

क्र.सं	नाम	ठेगाना
१.	श्री कृष्णचन्द्र सिंह प्रधान	ताहाचल
२.	डा. गोविन्दराज भट्टराई	त्रि.वि., कीर्तिपुर
३.	डा. देवी गौतम	त्रि.वि., नेपाली शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर
४.	डा. देवी प्रसाद सुवेदी	त्रि.वि., नेपाल शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर
५.	डा. ध्रुव चन्द्र गौतम	काठमाडौं
६.	डा. माधव पोखरेल	त्रि.वि., नेपाल शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर
७.	प्रा. मोहनराज शर्मा	कीर्तिपुर
८.	श्री मदनमणि दीक्षित	कालिकास्थान
९.	डा. योगेन्द्र यादव	त्रि.वि., अंग्रेजी शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर
१०.	प्रा. राजेन्द्र सुवेदी	त्रि.वि., नेपाली शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर
११.	श्री शान्त दास मानन्धर	काठमाडौं
१२.	श्री शरदचन्द्र वस्ती	कीर्तिपुर
१३.	डा. चूडामणि बन्धु	कीर्तिपुर
१४.	डा. हेमाङ्ग राज अधिकारी	त्रि.वि.वि, शिक्षा शास्त्र संकाय, कीर्तिपुर
१५.	डा. तुलसी भट्टराई	काठमाण्डौ

क्र.सं	नाम	ठेगाना
१६.	श्री कृष्ण मुरारी भण्डारी	कान्तिपुर पब्लिकेशन
१७.	श्री थिर ब. जि.सि.	गृह मन्त्रालय
१८.	श्री श्याम सुन्दर त्रवाली	एक्सन एड नेपाल
१९.	श्री आमोद मणि दीक्षित	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल
२०.	श्री सूर्य नारायण श्रेष्ठ	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल
२१.	श्री विजय कृष्ण उपाध्याय	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल
२२.	श्री किरण पोखरेल	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल

परिशिष्ट २

यस शब्दावलीको द्वितीय मस्यौदा तयारी नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालयको नेतृत्वमा राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम (UNDP/CDRMP) नेपाल र अमेरिकी सहायता नियोग (USAID) को सहयोगमा भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल (NSET) द्वारा मिति २०६९ असार ८-९ मा आयोजित कार्यशालाबाट प्राप्त राय-सुझाव समेटेर विज्ञ समूहको मार्गनिर्देशनमा पुनर्सम्पादित गरिएको हो ।

“विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी नेपाली शब्दावली” कार्यशाला (८-९ असार, २०६९, धुलिखेल) का सहभागीहरूको नामावली

क्र.सं.	नाम	संस्था
१.	प्रा. डा. श्री देवी प्रसाद गौतम	त्रि.वि. नेपाली शिक्षण विभाग
२.	प्रा. डा. श्री माधव पोखरेल	त्रि.वि. नेपाली शिक्षण विभाग
३.	प्रा. श्री मोहनराज शर्मा	त्रि.वि. नेपाली शिक्षण विभाग
४.	डा. श्री योजेन्द्र प्रसाद यादव	त्रि.वि. अंग्रेजी शिक्षण विभाग
५.	श्री बलराम अधिकारी	त्रि.वि. अंग्रेजी शिक्षण विभाग
६.	डा. श्री महादेव अवस्थी	नेपाल पत्रा प्रतिष्ठान
७.	श्री कृष्णामुरारि भण्डारी	पत्रकार
८.	श्री शरदचन्द्र वस्ति	पत्रकार
९.	प्रा. डा. श्री मदन कोइराला	वातावरण विज्ञान विभाग/त्रि.वि.
१०.	डा. श्री गोविन्द डंगोल	ललितकला क्याम्पस
११.	श्री राजेन्द्र शाक्य	यूनिसेफ
१२.	श्री चतुरराज प्रसाई	शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग
१३.	श्री लक्ष्मी प्रसाद ढकाल	गृह मन्त्रालय
१४.	श्री प्रदीप कुमार कोइराला	गृह मन्त्रालय
१५.	श्री रमेशराज विष्ट	स्थानीय विकास मन्त्रालय
१६.	डा. श्री गोविन्द प्र. गुरागाई	एल.डि.टि.ए., जावलाखेल
१७.	श्री सागर आचार्य	राष्ट्रिय योजना आयोग
१८.	श्री सिंहराज उप्रेती	एन.ए.एस.सि.
१९.	श्री दिनानाथ भण्डारी	प्राविटकल एक्सन
२०.	श्री शेष काफ्ले	क्यानाडियन रेडक्रस

क्र.सं.	नाम	संस्था
२१.	श्री हरिदर्शन श्रेष्ठ	सि.ओ.आर.डि.
२२.	श्री श्याम ज्ञवाली	प्लान नेपाल
२३.	श्री विष्णु खरेल	अक्सफाम
२४.	श्री रामप्रसाद लुइटेल	यू.एन.ओ.सि.एच.ए.
२५.	श्री दामोदर अधिकारी	डब्ल्यू.एच.ओ.
२६.	कर्नेल, श्री टिकाराम गुरुङ	नेपाल सेना
२७.	एस.एस.पि. श्री सुदिप आचार्य	नेपाल प्रहरी
२८.	डि.एस.पि. श्री ओमबहादुर राना	नेपाल प्रहरी
२९.	डि.एस.पि. श्री सुरेश सापकोटा	सशस्त्र प्रहरी बल
३०.	श्री पिताम्बर अर्याल	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
३१.	श्री रामचन्द्र न्यौपाने	इको नेपाल
३२.	श्री मानबहादुर थापा	यू.एन.डि.पि./सि.डि.आर.एम.पि.
३३.	श्री कृष्णा कार्की	यू.एन.डि.पि./सि.डि.आर.एम.पि.
३४.	श्री कृष्णराज काफ्ले	यू.एन.डि.पि./सि.डि.आर.एम.पि.
३५.	श्री सूर्य पौडेल	यू.एन.डि.पि./सि.डि.आर.एम.पि.
३६.	श्री आमोद मणि दीक्षित	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल
३७.	श्री खड्गासेन ओली	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल
३८.	श्री रमेश गुरागाई	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल

प्राविधिक तथा प्रकाशन सहयोग

संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम

पो.ब.नं. १०७, काठमाडौं, नेपाल

फोन नं.: ९७७-१-५५२३२००, फ्याक्स: ९७७-१-५५२३९९१, ५५२३९८६

इमेल: registry.np@undp.org

Empowered lives.
Resilient nations.

भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज-नेपाल

पो.ब.नं. १३७७५, काठमाडौं, नेपाल

फोन नं.: (९७७-१) ५५९१०००, फ्याक्स: (९७७-१) ५५९२६९२

इमेल: nset@nset.org.np, वेबसाइट: www.nset.org.np